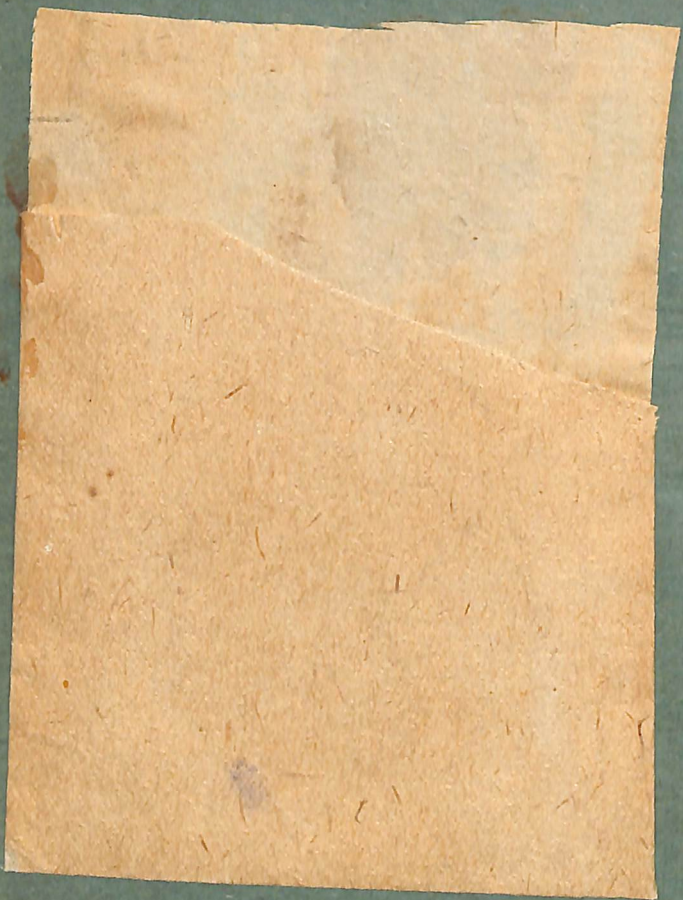

Ա.ԽԵՐԱԼՅԱՆ

ՄԻԿԱՅ ՄԻՐԶԱ

891.99

4-48

6

831. 23

14 - 48

Ա.Մ.

ՄԿՐՏԻՉ ԽԵՐԱԿՅԱՆ

19 NOV 2011

ՄՈԿԱՑ ՄԻՐԶԱ

ՊՈԵՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՊԵՐԵՎԱՆ 1990

08 MAY 2013

34662

896
48

М. Херанян
МОКАЦ МИРЗА

Гиз. Арм. ССР, Ереван, 1939

ՆՎԻՐՈՒՄ ԵՄ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԵՐԳԻ ԲԱԶՄԱՋԱՆ
ՄՇԱԿ.
ՀԱՅՅՈՂ ՆՆԵՐՈՒ ՎԱՐՊԵՏ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒ
ԱՆՄԱՀ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՆԱԽԵՐԳՆԵՐ

Առնու սարի ստորոտից զուլալ աղբյուր եր հոսում.
Դեպ այդ աղբյուրն եյի գնում յես այս գիշեր
յերագում:

Քայլում եյի ծարավակեզ, կտրելով ձոր ու կածան,
Միշտ ունկնդիր այն աղբյուրի վնիտ կանչին
սիրածայն:

Յերբ վոր հանկարծ—հրա՛շք տեսիլ— Առնու սարի
կատարից
Մոտիկ ժայռին իջալ ներմակ ամպի ծվեն մի անբիծ.

Յեւ առնելով մի ակեզարդ ծերուկ հովվի կերպարանք՝
Յերգեց տխուր իր սրինգով մի սրտահույզ յեղանակ:

Ու քաշնեցի՛ն նրա յերգից ծաղիկները մեկ առ մեկ.
Կարոտակեզ ընկան բոլոր քիթեռները քեւարեկ:

Ամենուրեք շնչեց ասես հանկարծահաս մի աշուն,
Հալվեց կանաչ հագած հսկա Առնու սարը մշուշում:

Յերգե՛ց, յերգեց սրնգահար ծեր հովիվը և ասա՛

Յնդեց աղում դարձած կրկին ներմակ ամալի մի
բուլա:

Սրտամալիկ նրա յերգի հնչյունները հեռասույգ՝
Մեռնում էյին համատարած ամայության մեջ
անհույս...

Լո՛ւռ նստեցի աղբյուրի մոտ սիրտըս կոտրած ու
մոլոր,
Ամենուրեք մեռելային մի լռություն ահավոր:

Արևը հանց զարնըված հավք՝ գլորվում եր սարի
գիրկ,
Սիրտըս տխուր՝ կարդում էյի արյունատառ մի սև
գիրք...

Յերբ իրարու այնպե՛ս նման յերկու բռնուն սպիտակ
իջան մեկտեղ այն կարկուտին աղբյուրը զով ու
հստակ.

Ուր լվացին լուսափետուր քներն իրենց շողակաթ,
Բմպելով կո՛ւշտ՝ կաթիլ-կաթիլ նրա անուշ ջուրը
կաթ.

Թռա՛ն կրկին, իրենց անրիժ քեկկներից ճյունաբույր
վեփ բողմելով դեռ նար կըված կաթից ներմակ գույգ
փետուր:

...Ու զարթնցի՛ր:— Գարնանային գեղածիծաղ
առավոտ,

Արևարծիվն եր քառել իմ գլխավերև բարձիս մոտ:

Լամպիս մոտիկ ընկած էյին յերկու բիքեռ քևակեգ,
Հանց յերագիս հավքերը գույգ, ներմա՛կ-ներմա՛կ
նրանց պես:

— «Մոկաց-Միրգեն և Ալ-Խաբուն—յերկու սրտեր
սիրահար,
Յերկու բռնուն՝ արնամշուշ մուք անցյալում
նետահար»...

Մի ձայն լսվեց հեռվից-հեռու... Հույզիս հավքը
վռկեքե
Հախրեց հոգուս ջինջ յեքերում, նխա՛ց անուշ ու
բեքե:

Սիրտըս լեցուն նրանց սիրով՝ յերգեցի այս յերգը
յես,
Յե՛վ այն, այստր, ուրա՛խ յերկիր, մի վառ ծաղիկ՝
բերի փեգ.

Քե՛զ, արևա՛ն իմ Հայրենիք, յերջանկության որորան,
Ուր կյանքը մի վարդ է չփնաղ, սերը՝ բլրով
հազարան.

—

ԱՌԱՋԻՆ ԳԼՈՒԽ

1

Դրած մեկ-մեկ ձյուն-փուղ, կապած կարմիր ու
կանաչ՝
Մի ընդարձակ ուրջապարում փարացել են լայնականջ

Հագարավոր դարերի ականատես հանց վկա
Մոկաց չփնաղ աշխարհի ծերուկ լեռնէրը հեկա:

Առնո՛ւն ահա ակեգարդ, կոռոշապահն անմամն,
Գլուխներին արևի ապստոշը վռսկեման.

Նրանց հանդեպ քիկնավետ Ավախորիկ, Ռըմոլմեն,
Ուր հանգչում ե արևի հարսը հուրնի-հրեղեն:

Ու հյուսիսում՝ ձյունափառ Յեղերովը վիթխարի,
Նրա դիմացն ամպամած լեռնաշղթան Բարվարի:

Պննրված բյուր ծաղկունքով, աղբյուրներով
ադամանդ՝

Այդ լեռների շուրջապարում կա յոթ հովիտ
արգավանդ,

ԱՌԱՋԻՆ ԳԼՈՒԽ

1

Դրած մեկ-մեկ ձյուն-փոփ, կապած կարմիր ու
կանաչ՝
Մի ընդարձակ ուրջապարում փարացել են լայնականք

Հագարավոր դարերի ակնատես հանց վկա
Մոկաց չֆնաղ աշխարհի ծերուկ լեռնէրը հսկա:

Առնո՛սն ահա ակեգարդ, Կոռոշապահն անմահ,
Գլուխներին արևի ապսրոշը վոսկեմահ.

Նրանց հանդես բիկնավետ Ավախորիկ, Ռըմոլմեն,
Ուր հանգչում է արևի հարսը հուրմի-հրեղեն:

Ու հյուսիսում՝ ձյունափառ Յեղերովը վիթխարի,
Նրա դիմացն ամպամած լեռնաշղթան Բարվարի:

Պննրված բյո՛ւր ծաղկունքով, աղբյուրներով
աղամանդ՝

Այդ լեռների շուրջապարում կա յոթ հովիտ
արգավանդ,

Ուր դարերով չարաչար չարքաշ մշակը հողի
Գործիչ ե վառ գույներով հագար կապերտ ու խալի,

2

Հովիտներում այդ՝ Մոկաց ժողովուրդը անդադրում
Աշխատանքով մեղվաչան մեղրահացեր եր լցնում,

Մեկի-բեկերն անաշխատ, գոռոզ, անսիրտ ու
 հարուստ,
 վարոնց սուրբ անաղո՛ք «որհնրված եր ի վերուստ»,

Հանց Յեղերով սարի խիստ բուժ ու բորան կատաղի,
Վոր կը խեղդի մամբոթդին ու ձյունի տակ կը թաղի՝

33

Արյունարբու, գիշատիչ անգղի նման ահագին՝
Կոյոտ-խոցեն եր իշխում Մոկաց եմ շեն փաղափին:

Շուրջը՝ բերրի-բարեբեր դաշտ ու արոտ բովանդակ՝
Մեծահարուստ բեկը այն առել էր իր քւի տակ :

Կովեր ուներ և ընտիր նժույգների յերամակ,
Կամակատար գայլերի արյունը ուշտ մի վոհմակ :

Մայիսական վարդի պես նոր բողբոջած կույս ազդիկ .
 Ինչ վոր յալ եր ու սիրուն, ինչ վոր ընտիր, գեղեցիկ :

Ձեր խնայում ահարկու նրա բոունցքը անգուր՝
Աշխատավոր ու Հարբաշ ժողովրդին հայ ու փուրդ :

4

Ո՞վ ե անվեհեր այն կտրիմը սեգ,
Յելած շինական հյուղից հասարակ,
Վոր չի՛ թեփում իր գլուխը յերբեք:

Արնախում բեկի համբավն ահառիկ
Ու նրա ծանրը բռունցքը հուժկու
Չե՛ն սարսում սարի նման անառիկ
Քաջի ամրաշեն ամրոցը հոգու :

Իր բարձրագագաթ լեռների վրա
Սավառնող հզոր արծվի պես ագատ՝
Մոկաց աշխարհի քաջ իգիթն է նա,
Նրա սիրելի վորդին հարագատ :

Սիրում է չֆնաղ սարերը մոկաց,
Կանգնած յերկնի լագուր մշուշում,
Ձյուն-ֆոլոցների շուրջը փաթաթած
Ամպերի ծալ-ծալ փռշին ապրշում :

Սիրում է փախչող երեն գեղեցիկ,
Վոր սլանում է դեպ սարերը սեպ,
Ու դեպի վորսը թռչող սլացիկ՝
Իր հրացանի գնդակն անվրեպ :

Սիրում գույնզգույն ծաղկունքը պես-պես
Յեվ աղբյուրները վնիտ, խոխոջուն.
Յերկնի խաղաղ ովկիանաում՝ վես
Ճախրող համարձակ արծիվների չուն :

Սիրում է համեստ հյուղը աղֆառի,
Ու շինականի շնորհքը մարտար
Յեվ արևակեզ նրա մակատի
Քրտինքով դատած սև հացը արդար :

Յեվ վա՛յ անամոթ այն չարին-վատ իժ,
Վոր այդ սև հացը խել կամենա .
Չի՛ թողնի յերբեք նրան անպատիժ
Են խեղճի պաշտպան բազուկն անխնա :

5

Հաղթաբազուկ քաջը այդ Մոկաց-Միրզեն է արի,
—Մի թիկնավետ տղամարդ, կաղնու նման վիթխարի :

Գլխին ֆոլոգ սպիտակ, շուրջը փռշին ծոպագարդ,
Վոր գարդարում է նրա մակատը լայն ու հպարտ :

Գրչանկայ ու բարակ հոնքերի տակ՝ սիրաթով
Շողշողում են ծիծաղկոտ սև աչքերը — յերկու ծով :

Բխիքը սև նորածիլ, շուրթերը նուրբ ու ֆնֆուշ,
Լեզուն—բլբուլ հագարան, սիրտը— սիրտ ծո՛վ անուշ :

Հագին նախշուն շալ-շապիկ, սիրուն նախշերը վրան,
Մետաֆսահյուս մարը պիրկ գրկում է մեջքը նրա,

Ուր խրում եր պատյանում արծաթակոթ մի խանչալ,
Ծխախոտի տուփը իր, ֆիրազ չիրուխը յերկար :

Սագում եր լայն թիկունքին—գանգուրներով սևասուև,
Սև ամպն ինչպես լուսնյակին չուտ-ժյազախիկը
անքև :

Ու շավարը խշխշուն, վոր հասնում եր կրնկին,
Շուֆ եր տալիս վայելուչ նրա պարթև հասակին :

Արնախում բեկի համբավն ահառիկ
Ու նրա ծանրը բռունցքը հուժկու
Զե՛ն սարսում սարի նման անառիկ
Քաջի ամրաշեն ամրոցը հոգու :

Իր բարձրագագաթ լեռների վրա
Սավառնող հզոր արծվի պես ագատ՝
Մոկաց աշխարհի քաջ իգիթն է նա,
Նրա սիրելի վորդին հարագատ :

Սիրում է չֆնաղ սարերը մոկաց,
Կանգնած յերկնի լագուր մշուշում,
Զյուն-ֆուռների շուրջը փաթաթած
Ամպերի ծալ-ծալ փռշին ապրշում :

Սիրում է փախչող երեն գեղեցիկ,
Վոր սլանում է դեպ սարերը սեպ,
Ու դեպի վորսը թռչող սլացիկ՝
Իր հրացանի գնդակն անվրեպ :

Սիրում գույնգույն ծաղկունքը պես-պես
Յեվ աղբյուրները վնիտ, խոխոջում.
Յերկնի խաղաղ ովկիանոսում՝ վես
Ճախրող համարձակ արծիվների չում :

Սիրում է համեստ հյուղը աղփառի,
Ու շինականի շնորհքը մարտար
Յեվ արևակեզ նրա մակատի
Քրտինձով դատած սև հացը արդար :

Յեվ վա՛յ անամոթ այն չարին-վատ իժ,
Վոր այդ սև հացը խել կամենա .
Զի՛ թողնի յերբեք նրան անպատիժ
Են խեղճի պաշտպան բազուկն անխնա :

5

Հաղթաբազուկ քաջը այդ Մոկաց-Միրզեն է արի,
—Մի թիկնավետ տղամարդ, կաղնու նման վիթխարի :

Գլխին ֆուռ սպիտակ, շուրջը փռշին ծոպագարդ,
Վոր զարդարում է նրա մակատը լայն ու հպարտ :

Գրչանկալ ու բարակ հոնքերի տակ՝ սիրաթով
Շողշողում են ծիծաղկոտ սև աչքերը — յերկու ծով :

Բեխերը սև նորածիլ, շուրթերը նուրբ ու ֆնֆուշ,
Լեզուն—բլբուլ հսգարան, սիրտը— սիրտ ծո՛վ անուշ :

Հագին նախշուն շալ-շապիկ, սիրուն նախշերը վրան,
Մետաֆառնալուս մարը պիրկ գրկում է մեջքը նրա,

Ուր խրում եր պատյանում արծաթակոթ մի խանչալ,
Մխախտտի տուփը իր, փրազ չիբուխը յերկար :

Սագում եր լայն թիկունքին—գանգուրճերով սևասև,
Սև ամպն ինչպես լուսնյակին չուռ-էյագախիկը
անքև :

Ու շավարը խշխշում, վոր հասնում եր կրնկին,
Շուֆ եր տալիս վայելուչ նրա պարթև հասակին :

Կանեփագործ և ամուր ըորշիկները հագած՝
Ձափչփու՛մ եր շարունակ հովիտ-լեռները Մոկաց:

6

Թե փրթընի հանկարծակի
«Հավա՛ր, հասե՛՛ք հոտը տարան»,
Ավագակին ո՞վ կը զարկի.
— Մոկաց-Միրգեն, արև նրան:

Թե աղֆառի բլին դնի
Բոունցքը իր հարկահանը,
Ո՞վ կազատի,— Մոկաց-Միրգեն,
Վատի անգուր-հոգեհանը:

Թե վոր շաչի խեղնի մեջքին
Բոնավորի մտրակը ժանո,
Ազատարարն ո՞վ ե կրկին,
— Մոկաց-Միրգեն, արևը շատ:

Թե հեռավոր դարիւր վորդուց
Թղթիկ ըմ գա ծերուկ հորը,
Ո՞վ կը կարդա ֆաղցքը լեզվով.
— Մոկաց-Միրգեն, կարդացվորը:

Կուռը դալա՛ր, ինքը արի,
Խեղնին պաշտպան և ապավեն,
Աչքը ծիծաղ, սիրտը բարի,
Հագա՛ր ապրի Մոկաց-Միրգեն:

7

Մեծ սարի ճամբեն փռշի յե նորից,
Փռշին ամպի պես յելնում ե վետ-վետ,
Մոկաց-Միրգեն ե դառնում սարերից
Իր յոթը վորսկան ընկերների հետ:

Հարուստ ե նրանց վորսը այդորվա,
Դառնում են ուրախ ու զվարթագին.
Ձարկած բերում են ուսների վրա
Յեղնիկ, յեղջերու և արջ ահագին:

Ու շուրջը նրանց, գրկած դաշտ ու սար,
Հագած իր շֆեղ շորերը նախշուն,
Փռվել ե ահա գույներով հագար
Մոկաց աշխարհի գեղեցիկ աշուն:

Արևը սարի կատարին չոփած
Նայում ե յերկրին հրե կարոտով,
Ու լցնում չֆնաղ աշխարհը Մոկաց
Մի կախարդական բովիչ հեֆիաթով:

Յերգում են սիրով արեգն ու յերկիր...
—Նրանց լուսեղեն լեզուն ո՞վ գիտի,
Արբել ե այդ խոր յերգին ունկնդիր
Հոգին հիասքանչ Մոկաց իգիթի...

Ծփում ե խաղաղ վաճառ ծովի պես
Սիրտը լիովի աշխարհի սիրով,
Լսում բնության հոյակապ ու վես
Հեֆիաթը հյուսված վոսկի լույսերով:

... Այս ի՞նչ աղմուկ է մոտակա գյուղում,
ի՞նչ աղեկըտուր հառաչ... սպասիր...
Այն ո՞ւմ են այնտեղ կենդանի բաղում,
Ո՞վ է պղծում այս հեփիաքն անբասիր:

Ականջ են դնում... գյուղից խլածայն
Լսվում է աղմուկ, աղեկեզ հառաչ...
Յե՛վ Կհա արագ, վարսկան խումբը այն
իր ֆաջի հետևով նետվում է առաջ:

S

Մի շաբաթ է, վոր անգուժ Թահար աղեն հարկահան
Գյուղի բկին է չոֆել իր մարդկանցով հոգեհան:

Տանուտերի հետ խմբով մտնում է նա տնե-տուն,
Կուչ է գալիս նրա բիրտ մտրակի տակ հարկատուն:

Բռնել է նա բռան մեջ գյուղը անհար և աղատ
Ու փամում է նռան պես, հյուրը խմում կաք առ
կաք:

Ով խոսում է համարձակ, բռնության դեմ բողոքում,
Բանտարկել է տալիս նա տանուտերի մարագում:

— Ո՞վ կարող է դեմ գնալ տերունական պահանջին,
Նրա հարկը պետք է տալ, Թեկու՛ր պատա՛ռը
վերջին:—

Մռնչում է ահարկու Թահար աղեն հարկահան.
Աչքը տնկած անկյունում կանգնած սիրուն աղջըկան:

Ու հավաքում են այդպես՝ դրամ, գարի ու ցորեն,
Իսկ ով չունի՝ անգիջում ֆաշում ա՛յլ իր փոխարեն:

9

Բայց մի ծերուկ ալեհեր, յերկուտակված մի՛ ջուլիակ,
Վորից բռնի խլեցին տակի կապերտը միակ,

✓ Չը դիմացավ... և ահա քֆելու հետ միասին՝
Տարավ բերավ, մի ապտակ հարկահանի յերեսին...

— Ինչպե՛ս... ցմբած մի ջուլիակ Թահար աղին
ապա՛նակի՞.
Ծեծել այնքան ֆավթառին, վոր շան նման սատակի...

Յե՛վ ալեգարդ ծերուկին յերկու գինված վոստիկան
Քաշ տվեցին գյուղամեջ:— Տեսնե՛ն բուրբն ու
սուկան:

— Խարազանի հիսուն գա՛րկ, — հրամայում է ահա, —
Ծեծել այնքան, վոր ընկած տեղից ել վեր չը կենա...

— Թահա՛ր աղա, խնայիր, ծեր է ու չի՛ դիմանա...
Ճերմակ միրքին մեղք արի... վերև աստված կա,
աղա՛...

Մրմնջում են մի ֆանի գյուղացիներ վեհերոտ,
Ու փամնում են բուրբն հրամանիցն անառնաք...

— Ուրեմն եմ այդ, վոր մեղքից և աստըծուց եմ
խոսում,

Դե սկսի՛ր, ասում եմ, ել ինչո՞ւ յես սպասում:—

Հրամայում ե դաժան հարկահանը գրնվորին,
Ու խարազանը ահա մորակեիով ողն ուժգին՝

Գարաբ-վում ե ծերունու մերկ իրանին ոճի պես.
Քարանձավում ե ամբոխը տեսարանին այդ ի տես...

Գալարվում ե ծերունին, աղեկըտուր բառաչում,
Ամեն անգամ, յերբ այրող խարազանն ե շառաչում:

Ժողելովու ֆակատից հորդ արյուն ե հոսում տափ,
Յեվ ալ կարմիր ե ներկում նրա մորուքն սպիտակ...

Քեզ ամբոխից համարձակ մի գյուղացի կրակոտ՝
Աղաղակում ե դահին.— բավակա՛ն ե, անամոք,

Խեղճի կաշին ֆերքեցիր, մա՞հն ես ուզում,
ա՛նորեն,—
Ու դառնալով ամբոխին աղաղակում ե նորեն.

— Ի՞նչ եք կանգնել, այ մարդիկ, ֆարացել, ձայն
չեք հանում,
Յերբ վոր աչքի ձեր առջև շունը մա՛րդ ե սպանում.

Նամո՞ւս չունեք դուք քե սի՞րտ, վրա՛ տվեք չորս
կողմից...
Ու հուզվո՛ւմ ե ամբոխը, ինչպես անտառը հողմից...

Հարձակվում եմ դեպի նա աղաղակով, աղմուկով
Գյուղացիները բոլոր զինված ֆարով. մահակով...

— Վաստիկանե՛ր, ֆշեցեք եղ ամբոխին ստահակ,
Թե չե իսկույն բոլորին կանեմ այստեղ շանատակ...

Հոխորտում ե հարկահունն, յերբ մեկը ձայն ե տալիս.
— Մի՛ վախենաք, իր խմբով Մոկաց-Միրզե՛ն ե
գալիս...

✦ Ինչպես ակնակիր խալարով պատած
Մեջ կես գիշերին արևը ծագի,
Ինչպես ամպերի զրահը պատած
Շառուչի հանկարծ սուրը կայծակի,

Հասնում ե ահա ֆաջ Մոկաց-Միրզեն
Իր յոթը կտրին ընկերների հետ,
Կապած շողշողուն պատրոնտաշ ու զեն,
Հանց հարկահանի սրտում ցցվող նետ:

Ժողովուրդը լայն շրջան բաց արած
Ընդունում ե իր աննձան ֆաջին.
— Տանուտերն ի՞նչ ե փափսում կամաց
Կատաղած Թահար աղի ականջին...

Քաջի համբավն ե իսկույն ամբողջ գյուղը ձեն տալիս,
Հավաքվում եմ մանր ու մեծ ամեն կողմից ու գալիս:

Գլուխամիջում բազմութիւնն հուզված անտառ է
դառնում,
Մոկաց-Միրզեն՝ կաղնի ծա՛ն այդ հողմածուփ
անտառում:

Շրջապատած հարազատ իր հերոսին փառաբան՝
Բաց է անում նրա մոտ ժողովուրդն իր փակ լեզուն:

Իրենց սև որն են լալիս, խոսում հուզված ու խոսո՛ւմ,
Նրանց լեզվից՝ անազատ մարդու մեծ վիշտն է
հոսում:

Հոսո՛ւմ, լցվում հորդստատ են փայլ սիրտը վրդով.
Ինչպես Բանդի-Մահու գետ, վոր քափվում է վառա
ծով:

Յեվ ուռչում է շարունակ այնտեղ ցատումը հսկա,
Ալիքի պես վիթխարի, վոր շառաչում է ահա՛...

— Ասա՛,— գոռում է կանգնած հարկահանի դէմ առ
դէմ
Մոկաց-Միրզեն, ինչպես սար՝ մամռակալած ժայռի
դէմ՝,—

Մի՛թե քեզ կին չի ծնի, կամ չես ծծել դու մոր կաթ,
Ի՞նչ ես ուզում, ա՛նամոք, ժողովրդից ես աղատ:

Ո՛վ է տվել իրավունք՝ խեղճին այսպես տանջելու.
Խոսի՛ր, քե չե խանչալըս արյունո՛վդ եմ ներկելու...

— Թափել արյունըս գուցե դյուրին լիներ կտրիճին,
Թե կաթիլի փոխարեն մինչև կաթիլն իր վերջին՝

Չը վնասեր իմ տիրոջ, վորի հզոր քրի տակ
Իր գլուխն է խոնարհում Մոկսը բոլոր-բովանդակ.

Բայց քե ո՞վ է վորսորդին տվել լեզու այդպիսի,
Վոր նա Թահար ազի դէմ այսփան հանդուգն խոսի...

— Ո՛վ է տվել այդ լեզո՞ւն,— իմ մայր յերկի՛րը հզոր,
Ժողովուրդն իմ հարազատ, նաև բազուկս այս
գոր...

Պատասխանում է խիզախ, ու շառաչուն մի ապտակ՝
Են առյուծին փիչ առաջ՝ դարձնում հլու նապաստակ:

— Հանձնիր իսկույն բանալիքն ամբարի ու մարագի,
Իսկ դու քո այդ վոհմակով բռնիր նամբան փաղափ.

Գնա պատմիր, ինչ տեսար, խոսիր վորտեղ, ում
կուգես,
Բայց ել աչքիս չերևաս, յեթե կյանքդ փաղցր է
քեզ.

Միևնույն է, իմացիր, գլուխից վիճինչ չես տանի,
Ու փառք տուր քո ասարծուսն, վոր մնացիր կեղտանի:

Իսկ դու, ընե՛ս, այսուհետ ժողովրդին լա՛վ նայի,
Թե ուզում ես, վոր գլուղը քո կյանքը քեզ խնայի:

Արդ ստացիր ինձանից բանալիներն այս, ահա',
Յե՛վ մարագի, ամբարի դռներն իսկույն բաց արա,

Մարդկանց ազա՛տ արձայիր և ինչ իլել ե՛ք բռնի՝
Հետ տուր դարձյալ տերերին, ա՛յս ե կամփը բոլորի:

12

Յերկրին հազար համբույր տալով

Զֆնադ արփին մտավ մայր,

Աշնանային գիշերը գով

Վառեց աստղեր անեամայի:

Ու լուսերես նոր եարսի պես,

Անուշ ժպիտն յերեսին,

Յելավ ահա սիրումատես՝

Սարի ուսից մի լուսին:

Տեսավ կանգնած են իգիթին

Գյուղամիջում՝ իմաստուն

Խոսք ե ասում ժողովրդին,

Նրա սիրով միշտ լեցուն:

— Վոգնին պաշտպան փշեր ունի,

հայթոց փոփրիկ են մեղուն,

Նա խայթելով մահ կը գտնի,

Բայց չի՛ ների թշնամուն:

Իսկ դուք մարդ ե՛ք. ունեք ձեռներ,
Ունեք լեզու և բազուկ,

Ինչո՞ւ համար նմանին ձեր

Դառնա՛ք գերի և ստրուկ:

Զի՛ հանդգնի վոչ վոք յերբեք

Դիպչելու ձեր մեկ մագին,

Թե վոր լինեք դուք սրտով մեկ

Թշնամու դեմ՝ միասին...

Ասում ե նա: Ու Լրաժեշտ

Տալով ֆաջերն այն նորից

Վորսերն ուսած՝ դառնում են հետ,

Լուսինն իրենց ուղեկից:

13

— Են Առնոսա սարը սուսուն,

Պես-պես ծաղկունքն վրան,

Մոկաց-Միրզի բոյր բոսուն,

Ծով-ծավ աչքունքը վրան:

Բարվարը մուք ամպելի մեջ,

Կայծակի սուրը վրաս:

Մոկաց-Միրզեն կտրին ե անքն

Արծաթե բուրլ վրան:

Մոկաց-Միրզեն — արև՝ նրան,

Սարի նման, սարի լան,

Բյոզ-Բադավեն ձիու վրա՝

Մի կտրին ե լայնալանջ:

Զի՛ դիմանա և վո՛չ մի կին,
Ով սիրտ ունի կրծքի տակ,
Փառփից, գանձից, վասկուց՝ կրկին
Մոկաց-Միրզի սերը քանց:

Նրա անուշ մեկ համբույրը
Հագար ծաղկի բույր ունի,
Ծով աչքերում հոգի վառող
Անհանգչելի հուր ունի:

Յերենկ վարդին եմ բախտավոր,
Ում վրա նա քա՛ն ունի,
Յերենկ նրան, ում համար վոր
Յերկու անուշ քա՛ն ունի...

14

Թռչո՛ւմ համբավը այսպես, գովքը հնչում է վնիտ,
Յերզի ազատ քեւերով մտնում սարայ ու խրնիթ:
Գովերգում եմ աշուղներն գյուղերից-գյուղ շրջելով,
Հուզում սրտեր սիրատենչ իրենց անշուք սագերով:

Զանգին-հանի վրանում աշուղն ահա ալեհեր
Գովքն է անում պատվական եմ կտրինի անվեհեր.

Շուրջը առած մի յերամ կափավների գեղեցիկ՝
Հարվածում է իր սագի բուր լարերը նա ձիգ:

Յերգն արևի շողփի պես շողշողում է, քրքրոտ՛ւմ,
Սիրո անուշ հուր վառում սիրունների սրտերում:

Ու փակվում են յերագուն նրանց աչքերը ծով-ծով,
Տարված են կույր գուսանի յերգի պարթև հերոսով:

Յերգո՛ւմ է նա զարկելով ձիգ լարերին՝ խանդավառ,
Լայն բաց արած դեպի վեր յերկու աչքերն իր
Խավար.

Յերբ վոր հանկարծ— նետահար կափավի պես
Քեւաքափ՝

Հավո՛ւմ է իր մոր գրկում խանի աղջիկն
ուշաքափ...

— Զո՛ւր հասցրե՛ք, ջո՛ւր իսկույն... Ի՞նչ պատահեց
աղջկաս...

— Լո՛ի՛ր աշուղ ցավիս հետ քո սագի ձենն ե՛ր
պակաս...

15

— Ծով լուսին— զարնան գիշեր,
Ման յեկանք քախչեն խառ եր.

Բլբուլը վարդի վրա՝
Մուրագին իրա հաս եր,
Զարքնեցի... քարին զարկած՝
Սիրտըս մի կուտրած քաս եր:

Մրտիս պես սիրուդ առաջ՝
Իմ այգու դուռը բաց եր,
Ալ-վարդը հարյուր քերթեմ՝
Աղամանդ շաղով քաց եր,
Քաղեցի, հոտ քաղեցի,
Սիրտըս լի ցավ ու լաց եր:

Այ վորսկան, սարի՛ տղա,
Յեկ, զարկած քո ավը տա՛ր,

Սիրական, արի՛ տղա,
Գո զարկած կախալը տա՛ր,
Այ անգութ, ֆարի՛ տղա,
Յեկ, տված քո ցավը տա՛ր...

7.17
— Մնդուկ ունեմ ջեղի,
Մնդուկիս վետն ընկուղի,
Միջին ջանփաս, ապրշում՝
Ինչքան վոր սիրտըդ կուգի:

Ճակտիս վոսկին շարերով,
Մատնիս անցին ֆարերով,
Իգիթ տղա, լի՛ց սրտիս
Չին-սուրահին քո սիրով:

Քեզ իշխանի բա՛խտ պիտի,
Վոսկուց շինած քա՛խտ պիտի,
Քեզ պես ֆաջին՝ զանգինի
Բախչից ֆաղած վա՛րդ պիտի...

Այսպես ֆանի՛ մեծոժիտ աղջիկների սիրավառ
են վորսկանը՝ հանց յեղնիկ զարկեց արավ մետահար,

Յերբ իր սերը տվեց նա Ալ-խաբունին անաղարտ,—
Հովվի համեստ պարտիզում ծաղկած սիրուն մի ալ-
վարդ:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

1

Հրդեհվում եր մայրամուտում գունդն արևի
քոցակեզ,
Սիրո անուշ կրակն ընկած աղջըկա ջինջ սրտի պես:

Մոկաց չքնաղ հովիտներում վառած վարդեր
վոսկելույս՝
Միժ-սղում եր գարնանային մի գեղեցիկ վերջալույս:

Հնչում էյին քոչունների քովի՛չ յերգերն ամենուր,
Դայլայլեյին ասես մեկտեղ անբիվ սագեր ու
չունգուր:

Վոչխարների խառըն մայուն, մեծաբառաչ հորքն ու
կով
Լցրել էյին ամենուրեք մի կենսահույզ աղմուկով:

Մոկաց-Միրզեն զով սարերից, զարկած յեղնիկն իր
ուսին՝
Տուն եր դառնում վորսորդական իր խմբի հետ
միասին:

Հասան ահա Ծափանց գյուղի ձորադրյուրը
Ուր թառել եր սափորավոր աղջիկների մի յերամ:

Նրանք վորսկան խումբը տեսած՝ կծերն առաւ և
Զորակն ի վեր թռան արագ՝ հավերի պես
գույնզգույն:

Մեկը միայն,— այդ յերամից հետ մնացած մի
Մնաց կանգնած աղբյուրի մոտ՝ կուծը ջրին դեռ
Ծարալ:

Մի չինարի, չֆնաղ աղջիկ, ծամերը թուխ ու մոզ-
Սև աչքերը անմահական մի-մի փինջան արեշող...

Վոր կանգնել եր շվար, մոլոր, ճեռքը բաբախ իր
Ու հիացած նայում եր լուռ Մոկաց պարթև իգիթին:

Տեսա՛վ նրան Մոկաց-Միրզեն... սիրտը արագ
Թռչունի պես անակնկալ վորսի բակարդը ընկած:

Ու մինչ վորսկան խումբը հալարտ սլանում եր ձորն ի
Մոկաց-Միրզեն աղբյուրն իջած՝ սիրտ ջրին ծարալ
եր...

Նայեց կտրիմն այն աղջրկան— վարդի մի թուփ
Ինքը բլբուլ սիրակարոտ՝ նրա տեսփից զարնըված:

— Զրվո՛ր աղջիկ, քո այդ կծով ջուր մի կուտա՞ս,—
Մոկաց-Միրզեն խմի՛ անուշ, ծարավ սիրտը
հովանա՞...

Աղջիկը լո՛ւտ՝ կուծը լցրեց գուլալ ջրով գոգըղում,
Մինչ մեկ ուրիշ աղբյուր նրա սիրտն ա՛յլ ջրով եր
ցողում:

Աղբյուրը գով կաթիլներով մարգարտաշիթ ու
Ցողիկներ եր շարում նրա ճեռներին—վա՛րդ
սպիտակ:

Մոկաց-Միրզեն այդ շողշողուն կաթիլներում
Տեսնում եր իր սիրտ ծիծղուն ծիածանը գեղեցիկ...

Կըլկրլալեն ջուրը խմե՛ց անապատի պես ծարավ,
— Զեյի՛ խմել այսֆան անուշ... ու աղջրկան հարց
արավ.

— Քո ջրի պես անուշ ու գով, եղպես հուրմի-
հրեղեն,

Ջրվո՛ր աղջիկ, ասա դու ինձ, ո՞ւմ աղջիկն ես, վո՞ր
գեղեմն:

— Ծափանց գյուղի հովիվն ե հայրս,— պատասխանեց
ամոթխած,
Յուրաքանչյուր այտի վրա մի փափուր վարդ.
նորաբաց:

— Ջրից գուլալ ջրվո՛ր աղջիկ, ի՞նչ ե անունդ
անուշիկ:

— Ալ-հաթունն ե,— գլուխը կախ պատասխանեց նա
հուշիկ:

— Հովվի՛ աղջիկ, այդ ի՞նչ խորոտ անուն ունես
քանգագին,
Մոկաց-Միրգեն Ալ-հաթունին դուրբա՛ն կանր իր
հոգին...

... Մի ակնքարք ասես բոլոր ճայներն իսկույն
լոեցին,
Յերկու վնիտ, գուլալ աղբյուր իրարու մեջ
ձուլվեցին...

3

Յերկու նախշուն
Սիրուն քուչուն
Նուշ սեր տվին, սեր առան
Յեվ աղբյուրին
Սիրահնչյուն
Մի տաղ տվին ու քա՛ն:

Սարի ուսին
Կիսալուսինն
Արտսի պես դուրս յեկավ
Ու լող տարավ՝
Յերկնֆի մով
Անձայրածիր ծովն ընկավ:

Վառ-վառ աստղունք—
Պայծառ աչքունք
Յերկնֆից վար նայեցին,
Ջրերի մեջ
Հազար ակնունք
Ու ջավահիր քափեցին:

Ջուրը ափին
Ծափին-ծափին
Ալյակների շրթունքով
Մոկաց-Միրգի
Սերն են պատմում
Քննուշ-անուշ շշուկով:—

Սերը վառման,
Վորը չառան
Շատերն իրենց սուտ վռնով,
Վռավ արագ
Մի հասարակ
Հովվի աղջիկ գուտ խոսքով:

Յերկնֆի տակ
Ջինջ ու հստակ

Աղբյուրն անո՛ւշ գեղաշեր՝
Աստղերին լույս
Մինչ արշալույս
Հեփա՛ք պատմեց այդ գիշեր:

4

Ամալի թևով ճյուղը թռավ սարերն ի վեր վիթխարի,
Նստեց նրանց բարձրը ուսին հանց սպիտակ աղավնի:

Մոկաց սիրուն են աշխարհին ծաղիկներով զարդարուն
Ու հավֆերի անուշ յերգով զնգաց չֆնաղ մի
գարուն:

Ծիլը հողից գլուխն հանեց, ժպտաց պայծառ արևին,
Ծիծեռնակը վերադարձավ ու նորոգեց բունը հին:

Հոտերն ամեն արոտ յելան, հովվի յերգն ե
զրնգում,
Մոկաց յերկրի գարունը վողջ նրա գուլա՛լ սրնգում:

5

Իսպաժ գույնգգույն մեգար, դաստախում,
Մոկացի ջահել աղջիկները վարդ
Քելան ծաղկավետ սարերը նախշուն՝
Բանջար փաղելու յերգերով զվարթ:

Ծաղիկների մեջ ծաղիկ նրանք ել—
վարդ ու մանուշակ, նարգիզ ու կակաչ՝
Զնգում ե նրանց ծիծաղն անարգել
Զերթ վնիտ ու գով աղբյուրի կարկաչ:

Ու սիրո ֆեֆո՛ւշ վարդը սրտերում,
Ծաղկաժ մարգարիտ ցլուն շաղերով՝
Ժպտում ե անուշ ու թովիչ բուրում
Նրանց սրտաբուխ գուլալ տաղերով:

6

— Սարերում սուսուն—սմբուլ,
Իսկաչը կարմի՛ր կուտա,
Իմ յարը բաղի բլբուլ՝
Ալ—վարդին համբո՛ւյր կուտա,
Համբույրի հոտի՛ն մեռնեմ,
Անուշ համ ու բո՛ւյր կուտա:

Քոլոզիդ նխշուն փռշին
Ծոցիս մեջ պա՛հ ես տվել,
Իմ սրտում սիրուդ անուշ
Կրակը շա՛ղ ես տվել,
Փակ լեզվիս, անո՛ւշ տղա,
Դու հագար տա՛ղ ես տվել:—

Յերգում են եսպես,
Ասում—ծիծաղում,
Յերգելով՝ պես—պես
Բանջար են փաղում:

Լույ Ալ—խաբունն ե—
վարդի պես փքքուն,
վոր մոռացել ե
Պողն ու սիվտըկուն,

Ծաղիկ ե փնջում,
Գուլն-գուլն բուրավետ,
Ու սրտի միջում
Խոսում ճրանց հետ...

7

-- Ախի՛, Ալ-հաքուն, եղ ի՞նչ ես անում,
Հերի՛ք ե, արի՛,
Ծաղիկները բող, մեզ հետ խաղ ասա
Ու բանջար. փաղի,

Տես, արևն ընկավ, հովն ե հեվարի,
Դառնալու յենք տուն,
Դաստախումըդ լից, շուտ արա, արի,
Ախի՛, Ալ-հաքուն...

Վապած մեզար, դաստախում,
Յեղնիկների պես արագ,
Աղջիկները կարկաչուն
Աղբյուրն իջան սառնորակ.

Ջուր խմեցին բոերով,
Լվացվեցին, հովացան,
Անուշաբույր հովերով
Սրբբվեցին, չորացան,

Ապա նստած փվե-փվ
Աղբյուրի ափը դալար՝
Յերբնուկի քերքերով
Բացին սրտերը իրար:

— Սիրի-սիրի,
Քեզ ո՞վ սիրի.
— Խաղ-տաղ ասող եմ տղեն,
Սազի նման իր անեղով՝
Բամբակ գգող եմ տղեն:

— Սիրի-սիրի,
Քեզ ո՞վ սիրի.
— Կտավ գործող եմ տղեն,
Արագ -արագ յերկու ձեռքով
Մեռնի գգող եմ տղեն:

— Սիրի-սիրի,
Քեզ ո՞վ սիրի.
-- Դաշտ գնացող եմ տղեն,
Իր պսպղուն կեռ մանգաղով
Արտը հնձող եմ տղեն:

— Սիրի-սիրի,
Քեզ ո՞վ սիրի.
— Հովիվ քույր-քույր եմ տղեն
Իր բլուլի անուշ տաղով
Սիրտդ հանել ե տեղեն...

Ծիծաղում եմ, ծափ եմ տալիս
Նստած ահա բոլորակ,
Ալ-հաքունի հերքն ե գալիս,
Մերտը զարկում ե արագ:

-- Սիրի-սիրի,
Քեզ ո՞վ սիրի.

— Սարի նման եմ տղեն,
Կուռը դալար, սիրտը բարի
Փաջ ու կտրին եմ տղեն:

Մոկաց-Միրզե'ն—իգիթ վորսկան—
Աշխարհի մեջ հատ չկա',
Սերը հալա՛լ, սիրտը գուլա՛լ
Հովվի սիրուն աղջկա:

Փովռա՛ւմ ե շիկնած այտերի վրա
Վարդի քերթերով սերը կուսական,
Յեվ աղջիկների ծաղկեփունջն ահա
Իր մեջ ե առնում հովվի աղջըկան:

Կատակում ուրախ, աչքով եմ անում,
Աչքերովն իրենց ածուխ ու ծավի,
Ու գանգակի պես գնգում ե ձորում
Նրանց արծաթե ձայնը ծիծաղի:

8

Նրանց սիրո լուրը քռավ, ամենուրեք
Քանի՛ սրտում քառը դրած հույսի հավքը
Քոցըրե՛ց...

— Զուր ե տվել Մոկաց-Միրզին Ալ-հաթունը իր
կծով,
Ու ջրի հետ անո՛ւշ կրակ՝ սև աչքերի գույգ նշով...

— Կանաչ-կարմիր շաղ տված
Ես ի՛նչ գարուն ե սիրուն.
Վոչ մի սառույց չը մնաց,
Հալ ե ընկել ձմերուն,
Աղջիկների գանգիմաց՝
Սրտերն ամեն երերո՛ւն:

Բլբուլը քախտն ի՞նչ անի,—
Նրան փշի վա՛րդն անուշ,
Քանց արծաթե փինջանի՝
Հոգե կծի ջո՛ւրն անուշ,
Աղատ հովվի մինունար
Աղջըկա սե՛րն ե անո՛ւշ:

Բարվար սարից ծաղկեվոր
Հովը յեկավ — հարա՛վ եր,
Մոկաց-Միրզեն — արև որ՝
Սիրո ջրին ծարավ եր,
Վորսկանի վարսը այդոր
Սարի գյոգալ կաֆա՛վ եր:

Բադում սուսուն ու սմբուլ,
Վա՛րդ ե բացվել թփի մեջ.
Մոկաց-Միրզեն մի բլբուլ՝
Թառած վարդի ծոցի մեջ,
Ալ-հաթունը մեկ հատ ե
Հագար ֆափուր վարդի մեջ:

Յերգե՛ց այսպես մոկացի ժողովուրդը տաղերգու
Սերը՝ սիրուն հարագատ ծաղիկների այդ յերկու:

Գարնան ծիլ ու ծաղկունքով գովերգ հյուսեց իր
փաջին,
Զենը հասավ նետի պես կոլոտ-խոջի ականջին:

Ու հանց սուրը կայծակի ծառը նեղֆի վերից-վար՝
Անակնկալ լուրը այդ բեկին արավ շանքահար:

Սիրտը նրա՝ սայրասուր այդ նիգակով խորախոց՝
Բեկը փշշա՛ց կատաղի, ֆինախնդիր ինչպես ոճ...

— «Հագար եղպես փաջ լինի, հագար իգիք նենիքվան՝
Ավար չի՛ տա նա յերբեք Ալ-խաքունին անմաման.

Եղպես քառյան սիրուն կին միայն վայել է բեկի՛,
Ամարաքի գա՛րդ անգին, նախշուն հավքը
վանդակի»...

Տեսել եր նա Ծափանցի հովվի միակ աղջկան,
Մտփումն ասել եր իրա՝ «եղպես կոկոն վարդ չկա՛».

Ու քողել եր՝ բացվի դեռ, վարդի մամն բողբոջի՛,
«Ո՞վ սիրտ կանի այդ սիրուն աչք դրածին իր
դիպչի»...

Սակայն խո՛ւմ են ասա իր մանկերից հավքը այն,
Ծիծաղո՛ւմ է համարձակ մի վիթխարի ախոյան»...

Գիշերն իջավ լուսընկա ու յերկնքով մեկ կրկին
Շաղ տվեց իր շողշողուն ադամանդները անգին:

Զնիյունները սարերից փերիների պես անտես՝
Դաշտերն իջան քւիթւ, մտան այգի ու պարտեզ.

Ծափ զարկեցին ծառերի տերևների հետ ֆնֆո՛ւշ,
Համբուրեցին կիսահաս խնձորները գեղաքուշ:

Ո՞վ է աղջիկն այն սիրուն, հանց բողբոջ՝ մի լուսին,
Ման է գալիս պարտիզում ծուփ-ծուփ ծամերն իր
ուսին:

— Ալ-խաքո՛ւն է սիրավառ, գիշերային հանց փերի,
Բարձրանում է շողֆի պես ծառը կլաք-խնձորի:

Յերեֆնուկի, կարոսի քերթիկներով յեռաքւ
Նախշում է խակ տակավին խնձորները գեղաճւ,

Վոր արևը հրաշուրթ համբույրներով բորբ ու տաֆ՝
Բոսոր ներկի բաց տեղերն ու փակ մասերն՝
սպիտակ:—

Ընծա տանի այդ սիրուն խնձորները նախշունակ
Ալ-խաքունն իր փեսային անբիծ սիրո նշանակ:

— Մուրազներո՛վ անբասիր, յերազներով լի՛ գիշեր,
Աստղ ու լուսին շողշողուն, ծառի նոսափ, կույսի
սե՛ր...

Լալ ու սուտակ
Աստղերի տակ,
Լուսնակ գիշեր կախարդում,
Սեր են անում
Մոկաց-Միրզեն
Ու խորասիկ Ալ-հաթում:

Անուշ-անլու՛ւո,
Ախարժալուր
Ծղրիդի յերգը կիթառ,
Նրանք յերկու
Զվարթ մեղու՝
Սիրո քննուշ ծաղկին թառ:

Ու հոգեթով,
Հուր կարոտով
Խոսում նորե՛ն ու նորե՛ն,
Մեկը-մյուսին
Պաչ են տալիս
Պաչ են առնում փոխարեն:

Աստղ ու լուսին
Իրար ասին.
— Արևի լույսը վկա՝
Յերկնքի տակ
Սիրուց ել թանգ
Ուրիշ վաչի՛նչ դեռ չկա՛...

— Իմ անվեհեր իգի՛թ վորսկան,
Իմ անասիման, անգին սե՛ր,
Դողում ե սիրտս ուռու նման,
Յերազ տեսա ես գիշեր:

Նստել եյի ու բախտիս հետ
Յերգում եյի ձայնով ցած,
Մեկ ել հանկարծ դռան առաջ
Քո ձին տխու՛ր խրխնջաց:

Յես վեր թռա, դուռը բացի,
Նա մենակ եր ու տրտում,
Ու աչքերիցն իր խելացի
Դուլ-զուլ արցունք եր կաթում:

Վզովն ընկա ու լա՛ց յեղա,
Ասի՝ ա՛յ Բյոզ-Բադավեն,
Ո՛ւր ե տերըդ, վո՞րտեղ թողիր
Իմ կտրիճին ապավեն...

Անասունը լեզու առավ,
Ասավ՝ «անբա՛խտ Ալ-հաթում,
Մոկաց-Միրզեն խոր վերք առավ,
Ու ել յերբեք չի՛ գա տուն»...

Դանա՛կ գարկին կսկծալի,
Սիրտըս արին յերկու կես,

Քնից զարթնած՝ փուն չեր գալի
Թաց աչքերիս առանց քեզ...

— Ի՛մ անմեան գյոգալ կաֆալ,
Իմ խորոտի՛կ Ալ-հաքուն,
Թող չը դողա սիրտըդ բնավ,
Ու յերբեք մի՛ տխրի դուն.

Ես աշխարհում չկա՛ մի սեր
Մեր անսահման սիրո պես,
Ես աշխարհում չկա՛ մի ձեռ,
Վար բաժանի ինձ ու քեզ...

Ասում ե քաջ վարկանք եմ,
Սրտին սեղմում սիրածին
Ու հրաժեշտ տալիս նորեն
Հեծած նժույգ իրա ձին:

ՅԵՐԲՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

1

Քնե՛լ ե խոր, մանկան պես Ծափանց գյուղը միամիտ,
Մեջքը-մեջքին տված կույր, աննրագ խուղ ու
խրնիթ:

Մուբն ե նստել ամենուր, զարկած մագե սև վրան,
Մոռյալմած բեկի պես լարել քակարդ ու դարան:

Վա՛ղ ե լռել գգրարի անեղան յերգը բեկ-բեկ,
Ու մփուփը ջուլհակի չի՛ քոչկոտում ձեռքից-ձեռք:

Լո՛ւս ե չորս դին ինչպես մահ, արթուն այս ժամ մի
միայն

Ավերակից կոնչող տխուր բո՛ւն ե վաղբաճայն:

Ու... կիսո՛ւմ ե գիշերն այդ՝ սրտանվիկ մի սուր
նիչ...

Ինչպես ծիտը բազեյի նիրաններում գիշատիչ:

Ու զարկըվո՛ւմ եմ հանկարծ գյուղի շները բուր
Հաջոցներով կատաղի լցնում գիշերն ահավոր:

Ու ձիավոր խումբը սև առած անգին մի ավար՝
Մտրսկելով մուբը խիտ՝ արշավում ե ձորն ի վար:

Բայ ե անում գյուղը իր փնատ աչքերն անառած,
Զարհուրելի յերազից ասես իսկույն վեր քռած...

Մի ծերունի խելացնոր, սրունքներով դողդոջուն,
Վազվում ե խավարում և ոգնութուն ե կանչում...

2

— Վե՛ր կաց, իգիթ Մոկաց-Միրգա,
Հասի՛ր փամու դու նման,
Կոլուտ-խոջեն առևանգեց
Այ-խաբունիդ անմամն:

Յեկավ հեծյալ իրա խմբով
Կես գիշերին, գողի պես,
Գյուղը լցրեց սարսափահար
Հիչ-կականով աղեկեզ:

Զարկեց ինչպես Տուրկա-Գյալու
Սաստիկ բուժը ահավոր
Յեվ աչքերի լույսը մարեց
Մինունարի ծերուկ հոր...

3

Դաշունահար յեղած հանկարծ առյուծի պես
Վիրավոր՝
Զարկում են մութն ու սլանում մի խումբ կտրին
ճիավոր:

Զայրույթը բարկ հուր ե վառում նրանց անահ
կրծքի տակ,
Արշավում են ֆառասըրուփ՝ համեն խմբին
ասպատակ:

Ու որարշավ ճիւղն իրենց ամեն վայրկյան խթանում,
Խավարը խիտ նրանց հանդեպ ավելի՛ յե խտանում:

Բայց նեղփա՛ւմ են գիշերն այդ սև՝ փաշերը հուր ու
հրկեզ՝
Մոկաց-Միրգի ճիւղ հետքով, վոր ցուում ե աստղի
պես:

Ամեն մեկը մի տաշտ ունի, մի ընտանիք ու մի
տուն,
Ամեն մեկը իր կրծքի տակ մի սիրտ ունի բոցկլտուն,
Յեվ իգիթի անո՛ւն անքիծ,— բեկ չե, քեկուզ ով
կուզի,
Զե՛ն քողմելու իրենց փաջի գլխից մի մա՛զ պակասի:

4

Ու խավարով լի ձորակում ահա՛,
Շանթերի նման սաստիկ ահարկու
Ընդհարվում են փաջ— ինչպես ածղահա՛
Իրար ախոյան խմբերը յերկու:

Ուժգին հարվածող սայրասուր ու սառ
Շանթերը նրանց կեռ դաշույնների

Շաչում եմ անդուլ ու պատան-պատան
ձեղճում անքափանց բողբ խավարի:

Կովո՛ւմ եմ յերկար, մինչ ավարառու
Սճ գոռոզ բեկի խումբը կարելեր՝
Տեղի տալով հաղթ այն ուժին հուժկու՝
Ճողապրում ե քափ այն ճարակն ի վեր:

Սրտում ա՛հը եմ փառավոր,
Յեվ ուսին նրա սրի վերքը տաֆ՝
Փախչում ե Կոլոտ-հոջեն ճիւղեր,
Հաղթողին ոք-դած իր ավարը քանգ:

5

Ազաւարար վարուժանի քեւերի մեջ սիրասուն
Թառեց նրա սիրուն մարին սրտիկը դեռ քրքռուն:

Նրա հզոր բազուկներում, շունչը նրա տաֆ շնչին՝
Լաց ե լինում Ալ-հաքունը, լալով ասում իր փաշին:

— «Տար ինձ հեռո՛ւ, հեռո՛ւ տար ինձ, ի՛մ
ապավեն, ի՛մ իգիթ,
Տած մի՛ դնի բռ քեւերից, մատա՛ղ հզոր բազուկիդ:

Մեր սարերը թո՛ւր արագ, թոցըրու ինձ, տար ինձ,
տա՛ր,
Քեզ հետ յեկնեմ Առնոս սարի ամենաբարձր
կատար,

Ուր չի՛ հասնի և վաչ մի բեկ լրա խմբով ապաստակ,
Ուր չի՛ քափվել արշուն յերբեք ու ճյունն ե միշտ
սպիտա՛կ:

Արծիվների պես ապահով սարի վրա բուն դնեմ,
Իրար գրկում ազատ, անլաց, անուշ յար ջան, սեր
անեմք... »

Սարի ուսից յեկավ պայծառ լուսո աւտոզը շողշողուն,
Աստղ-մարին քեւերի մեջ՝ արծիվն իջավ իրա բուն:

6

— Բագեն քռավ սև փայերուն,
Սիրտըն եր չար, աչքը արուն-
Ջարկեց տարավ Ալ-հաքունին,
— Սպիտակ հավք մեջ հավքերուն:

Են ի՞նչ իգիթ վորսկան եր փաջ,—
Մատա՛ղ լինեմ նրա նետին,—
Սուր ճանկերով վորսը ճանկած
Ջար բագեյին փոեց գետին:

Յեկավ գող-գող Կոլոտ-հոջեն,
Կոլոտ-հոջեն—եմ չար բագեն,
Վորսը թողեց, ինքը փախավ,
Հագա՛ր ապրի Մոկաց-Միրգեն:

Ժողովրդի հարազատ լան,
Արև՝ ե քաջ Մոկաց-Միրզեն,
Իր անմահ լուսնակի հետ
Հագա՛ր ապրի Մոկաց-Միրզեն :—

Տերգեց Մոկաց ժողովուրդը խիզախ կռիվն իր քաջի,
— Դալա՛ր մնա կուռը, ասին,— կաղնու նման
կանաչի՛ :

7

Ծխո՛ւմ ե լուռ կուռ-խոջեն նստած մեհակ և
արքուն :
Հոգին նրա—չոր ծառի պես հրդեհեել ե Ալ-խաթուն :

Իր վավաշոտ աչքերի դեմ, ծխի մռայլ մշուշում
Տեսնում ե նա եմ սիրունի մարմինը մերկ—
ապրշում...

Ու պարզում ե բազուկները, վոր մի ունայով
ծարավի՛
Հիսուն թռնած աշունների վերջին բաժակը քամի՛...

Բայց ընկնում ե թասը ձեռքից ու փշրվում շուշի
պես,
Ցնդում հանկարծ տեսիլը այն ձեռքից թռած դուշի
պես :

Ու նրա տեղ կանգնած հզոր իր ախոյա՛նը ահա,
— Մոկաց-Միրզեն յերիտասարդ—մի վիթխարի
աժդահա :

8

Վողջ գիշերը նրա չիբլի կրակն յերբեք չհանգավ .
Վողջ գիշերը գիշատեցին զանգը նրա բյուր ագռավ...

Կովում պարտված գոռոգամիտ առյուծի պես
խելահեղ՝
Վոյս ու վրեժ եր մոռնում վիրավոր բեկը ահեղ :

Սֆաղաղներն ելին կանչում յերբորդ անգամ զի
ձենով
Ու քնած եր քաղաքը վողջ լուսադեմի խոր քնով,

Տերբոր խոջեն հանկարծ իր սև կծիկի ծայրը
գտած՝
Խենթի նման անակնկալ փնախնդիր ֆրեջա՛ց...

Ու խելահեղ՝ յելավ վոսփի, վեր հանելով սեյիսիմ՝
Հրամայեց անմիջապես թամբել իրա նժույգ ձին,

Առավ իր հետ յերիտասարդ յերկու խնամ
թիկնավետ՝
Ու խավարը նիզակելով սլացան սև յերեք նետ :

Վրեժխնդիր դաժան մի իժ սև ապառաժ եմ ուրբեն՝
Լեզվի վրա դեղին մի բույն՝ սողում եր դեպ
ձգիրեն...

Ժողովրդի հարազատ լան,
Արև՝ ե՛ քաջ Մոկաց-Միրզեն,
Իր անմահ լուսնակի հետ
Հագա՛ր ապրի Մոկաց-Միրզեն:—

Յերգեց Մոկաց ժողովուրդը խիզախ կռիվն իր քաջի,
— Դալա՛ր մնա կուռը, ասին,— կաղնու նման
կանաչի՛:

7

Ծխո՛ւմ ե լուռ Կոլոտ-Խոջեն մստած մեռակ և
արթուն:
Հոգին նրա—չոր ծառի պես հրդեհել ե Ալ-Խաթուն:

Իր վավաշոտ աչքերի դեմ, ծխի մոռյլ մշուշում
Տեսնում ե նա եմ սիրունի մարմինը մերկ—
ապրշում...

Ու պարզո՛ւմ ե բազուկները, վոր մի ունայով
ծարավի՛
Հիսուն քոշնած աշունների վերջին բաժակը քամի՛...

Բայց ընկնում ե քասը ձեռքից ու փշրվում շուշի
պես,
Տնդում հանկարծ տեսիլը այն ձեռքից քոած դուշի
պես:

Ու նրա տեղ կանգնած հզոր իր ախոյա՛նը ահա,
— Մոկաց-Միրզեն յերիտասարդ—մի վիթխարի
ածդախա:

8

Վողջ գիշերը նրա չիբխի կրակն յերբեք չհանգավ.
Վողջ գիշերը գիշատեցին գանգը նրա բյուր ագռավ...

Կովում պարտված գոռոգամիտ առյուծի պես
խելահեղ՝
Վոխ ու վրեժ եր մոնչում վիրավոր բեկը ահեղ:

Ահադաղներն ելին կանչում յերբորդ անգամ զի
ձենով
Ու բնած եր քաղաքը վողջ լուսադեմի խոր բնով,

Յերբոր Խոջեն հանկարծ իր սև կծիկի ծայրը
գտած՝
Խենքի նման անակնկալ փնախնդիր քրքըջա՛ց...

Ու խելահեղ՝ յելավ վոտփի, վեր հանելով սեյխին՝
Հրամայեց անմիջապես քամբել իրա նժույգ ձին,

Առավ իր հետ յերիտասարդ յերկու խոլամ
թիկնավետ՝
Ու խավարը նիգակելով սլացան սև յերբեք նետ:

Վրեժխնդիր դաժան մի իժ սև ապառաժ եմ սարեն՝
Լեզվի վրա դեղին մի քույն՝ սողում եր դեպ
ձգիրեն...

— Վողջո՛ւյն պայծառ ամիրային—Միր-Մահմուդին
փառավոր,
Նրա ծառան գալիս է արդ Մոկաց յերկրից
հեռավոր.

Են գավառից, վոր միշտ հլու, կորագլուխ հպատակ՝
Ապրել է մեծ ամիրայի աստվածային շուֆի տակ:

Արդարադատ ու սրբազան կամֆը և սուրը նրա
Թող հավիտյան հովանավոր, կտո՛ւր լինի մեզ վրա:

Ժողովուրդը Մոկաց յերկրի, վախկոտ ինչպես մի
կատու՝

Վաղուց ի վեր յեղե՛լ է մեծ ամիրային հարկատու:

Սարեր ունի հարուստ վորսով, հոտեր ունի
բրդառատ

Ու լիակուրծ կթան կովեր, հողը բերրի,
արգավանդ:

Արհեստներով բազմապիսի ծաղկած է գյուղ ու
քաղաք,

Միրգ ու մեղրով շինականի շեն են մառանն ու
փեթակ...

Բայց քող ների ամիրապետ Միր-Մահմուդը
քաջածին՝

Իր վրտֆի հող ու հնազանդ հավատարիմ ծառային,
Թե ճա հզոր մեծ իշխանի հոգու յերկինքը պայծառ

Շտապ բերած իր համբավով հանի ամպի մի
պատառ...

Այդ հարկատու ժողովրդից—ձեր մեծության
հպատակ՝

Ծնվել է մի ամբարտավան, ինֆնագլուխ անատակ,—

Մոկաց-Միրգե՛ն—անհնազանդ, քաջ նետածիգ մի
վորսկան,

Ինֆնահավան յերիտասարդ—դեռ քսանհինգ
տարեկան:

Ձի՛ մանաչում բոլորովին ամիրապետ ու սուլթան,
— Ժողովուրդն է,— ասում է նա,— տերը յերկրի
և իր տան.

Նա՛ յե ցանում, նա՛ յե հնձում, նա՛ յե հերկում
հողը կորք,
Նա՛ վստոգում դաշտ ու հովիտ սուրբ ֆրտինֆովն
իրա հորդ.

Ձե՛նֆ տա հացը մենֆ ոտարին, քե՛ վոր ուժով
լինենֆ մեկ,
Կորչե՛ն բոլոր,— ասում է նա— ամիրապետ, տեր
ու բեկ...

Վայելում է յերկրի սերը, համբավ ունի իգիթի,
Ու ժողովուրդը ապստամբ՝ ֆռ դեմ հանում է
վոտի...

Լսե՛ց նրան ձգիւրեյի ամիրապետն ահարկու
Ու լցվեցին անմիջապէս արնով աչքերն իր յերկու:

— Ո՞վ ե,— գոռաց,— լակտը այդ, ունի փաշի մա
համբավ,
վոր ինձ նման իշխանի դեմ պատրաստում ե մթին
դավ...

Կանչեց իսկույն իր գրագրին, տվեց գոռոգ հրաման՝
հր անուկից ապստամբին գրել հատու մի փերման.

— Մինչև կրկի՛ն ծագի արևն ու իշխանիս սալամ
տա,
Նրա հոգին բռանըս մեջ թող ծտի պես թպրտա՛ւ.

Տեսնեմ եդ ի՞նչ իգիթ ե մա, ֆանի՞ր գոռոգ-գլխանի.
վոր ինձ նման առյուծի դեմ կատուն վոտփի՛ կը
հանի.

Ամբարտավան լեզուն կտրեմ, գանգը անեմ յերկու
կես,
Ծուլսը նրա յերկի՛նք հանեմ իմ դեյլանի ծխի պես...

— Իմաստո՛ւն ե իշխանը մեծ,— խոնկեց բեկը
խորամանկ,—
Ու փաշ այնքան, վոր տաս փաշի գլուխ կտանի մա
մեմակ.

Բայց թե ինչո՞ւ հարկադրված լինեմք դիմել ուժի
խիստ,
Յերբ վոր նրան ձեռք բերելու ուրիշ միջոց կա
հանգիստ:

Արդյոք դուք չե՞ք հրամայի փերմանն այնպէս
գրելու,
վոր բավ լինի մի սուրհանդակ նրան այստեղ
բերելու.

Գրել անո՛ւշ թունոտ մեղրով, փոխարեն սև մելանի,
Քաղցրը լեզուն, ասած ե թե՛ ոճը բնից կը հանի...

Ժպտա՛ց խարդախ Միր-Մահմուդը... ու յեղեգը
թրջըված՝
Ծեր գրագրի ձեռքում՝ ներմակ թղթի վրա նռնա՛ց:

11

Վերջալույսն եր փովել հեռու հորիզոնում վռսկեգոծ,
Յերբ սուրհանդակ ձիավորը մամբա ընկավ գիրը ծոց:

Նրա հետքով գիշերն իջավ ձգիւրե մեծ ֆաղափն
Գիշերը՝ սև, զարհուրելի, ինչպէս գրեաց կախարդ
կին.

Ամիրապետ Միր- Մահմուդի ամարաթում յերկու
սարդ
Գլուխ-գլխի՛ գործում եմ մի սարսափելի վորոգայթ.

Ընկած ե թավ գորգի վրա նարգիլեյի փողը—ոճ,
Ու հսկում ե դավը նրանց յերկաթապատ դուռը գոց:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

1

Հագարավոր քոչունների գեղգեղամբով յերգեցիկ
Մածանվում եր ամառնային մի առավոտ գեղեցիկ:

Հովն եր փչում հովիտներից ու սարերից բուրավետ
Ու համբուրվում շեկ արտերի ալեծածան ծովի հետ:

Դեղածիծաղ Մալաֆյավում դաշտահանդես կա այդոր,
Շտապում են դաշտը դեպի յերկսեռ խմբեր նորանոր:

Վրնջում են լիախրիսինջ նժուլգները կենսառույգ,
Հոտեսելով ամառնային առավոտը լիառունգ,

Հպարտ, ասես, վոր կրում են իրենց վրա՝ քիկնավետ
Կտրիններից, վորոնք մրցման պիտի յելեն իրար հետ:

Քաղաքից դուրս, դեպի դաշտը, ահա մի խումբ
այրուհի՝
Սլանում են քամուն տված բաշերն իրենց առյուծի:

Ու բոլորի հայացքները դարձած իսկույն դեպ փառաֆ,
Հոծ բազմության ծովով անցավ ուրախության մի
կոհակ...

Իսկ յերբ հասավ անմիջապես այդ սրարշավ
այրուհին,
«Կեցցե՛ իգիթ Մոկաց-Միրգեն» բոլորը մեկ՝
ձայնեցին:

Յեվ հայ ու ֆուրդ աշխատավոր հոծ բազմությունը
այդ մեծ՝
Ամառնային ավանդական դաշտահանդեսն սկըսեց:

Յեղբայրական անաս սիրով լի յեր մեծ սիրտը նրա,
Արտատի՛ պես, վոր չեր տեսնում չար բազեյին իր
վրա...

2

Շղթա կապած շողշողուն շուրջպարերը շարունակ
Դառնում են գերթ վետվետուն ծիածաններ
յերփներանգ,

Դառնալով մերթ հողմածուփ ալիքների խոլ պտույտ
Ու մերթ ճկուն հեգապար յեղեգների ծփանուտ:

Խշխշում են ծեփծեփուն նախշուն շորերը՝ քեթև
Պարսղների յերկու սեռ բռնած ուրախ քևիքև:

Հովին տված քաշկինակն ու ֆուրգի բուխ փռչին
Քաշում ե պարը ահա գեղահասակ պարբաշին.

Ու շինական մարդու մեծ շուռչը ամեն մի քառում՝
Նրանց առույգ, փոխնիփոխ յերգն ե գնգում

շուրջալարում:

— «Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ,
Գյուլի կռունկ երկեն վիզ.

Սխտե՛ր, ախտե՛ր, կարգա գիս,
Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ.

Թյուզար մարդու մի՛ տար գիս,
Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ.

Վռակի համրի՝ մոռնա գիս,
Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ.

Ջուլհակ մարդու դու տուր գիս,
Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ.

Մֆուֆ գցի, պաչե գիս,
Հա՛մ գյուլ, հա՛մ վարդ, հա՛մ նարգիզ...

Յերգն ե գնգում կարկաչահոս աղբյուրի ջինջ ջրի
պես,

Ու դառնում ե ծեֆծեֆվելով մեղմածիկի պարը հեզ,
Յերբ նոր յերգի ծայր ե տալիս մի ֆուրդ տղա

մրահոն,

Ու լայնածիր այդ շուրջալարում բռնկում ե

«Դերիկոն»:

— «Մեր տան առաջ արտ գարրեցան,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան.

Յերկու ջեյրան միջով անցան,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան.

Մեկն իմ յարն եր, մեկն ել ֆո յար,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան.

Ծամերը ծով, բածը չինար,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան.

Դերիկոն դռան ավել կանի,

Ինձի քագուն աչքով կանի,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան:

Դերիկոն գուքան հաց կը տանի,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան,

Սերը քողած քա՛ն կը տանի,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան,

Սերն ու կարագ գալում բեկին,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան,

Ասոված առնի նրա հոգին,
Դերիկո հո՛ւյնարո, Դերիկո ջան...

Պար եմ գալիս խառն քոնած տղա, աղջիկ միասին,
Ու զնգո՛ւմ ե հաշորդելով մեկ պարերգը մյուսին.

Ամեն մեկը սրտում ունի մի-մի անգիր տաղարան,
Զայնակցում են նրանց յերգին ուրախ գունդն—
նաղարան:

Միմչդեռ անդին, հեծյալները, գծած մի լայն
ասպարեզ,
Կատարում են մտած մրցման՝ ձիարշավի գոռ
հանդես:

Խրխնչում են գեղազարդար նժույզները կատաղի,
Իրենց բամբին առած թիկնեղ յերիտասարդ,
պատանի:

Հոգն են դուփում մեծասմբակ նրանք հազիվ
սանձահար,
Սպասելով խիստ անհամբեր՝ կետ-նշանին ազդարար:

Ու քոչո՛ւմ են արագընթաց բուռը մեկ՝ միասին,
Հրադորբոք լավադ տենչով անցնելու մեկ-մյուսին:

Արևի տակ լուսաշողշող նրանց արշավը հրկեզ՝
Նմանում ե հանկարծ պոկված ասուպների լուսագես:

Մինչ բազմությունն ականատես այդ հիստամնչ
հանդեսում՝

Քար ե կտրել շուկչը պահած, դարձած համակ
սպառում:

Սլանում ե նրանց հետով ամեն-մեկը առանձին,
Հեծած անսանձ ու սրաքշավ իր աչքերի արաք ձին.

Վորպեսզի յերբ դառնա կտրին առաջինը հաղթական՝
Իր ջերմագին հիացմունքի ծաղկեփունջը տա նրան:

... Ո՞վ ե հերոսն այն հոյակապ՝ հետ ե դառնում
սրբնթաց,
Զերթ հայելուն՝ ակնախտիդ մի ճառագայթ-
անդրադարձ.

Թողած հետև արշավասույր մրցակիցները ամեն՝
Մոկաց-Միրգեն հասավ ահա հեծած իր Բյոզ-
Բադավեն.

Առավ դափնին հաղթանակի — հիացմունքի անթիվ
վարդ,
Ու խրխնչա՛ց լիախցուն՝ ձին հեծյալովն իր՝
հպարտ:

Մինչ արեգակն որը կիսած թեփվում եր դեպ
մայրամուտ,
Ու հրնվում եր աշխատավոր բազմությունը հայ ու
բուրդ,

Բաղաճի մեծ համապարհով, դեպի դաշտը սրբերաց
Նետի նման արագ թռչող մի ձիավոր յերևաց,

Վորը ահա հասավ իսկույն—ինչպես հանկարծ իջնող
ցին,
Ու զարմացած բազմության մեջ աշտանակեց իր սև
ձին:

Մի թիկնավետ յերիտասարդ, վոտփից-գլուխ
զինավառ,
Վորն իր մռայլ հոնքերի տակ ուներ գաղտնիք մի
խավար:

Մի կախարդիչ գավազանով պարերն իսկույն կանգ
առան,
Ձայները վողջ դադարեցին, լոեց զուռնա-նաղարան...

— Ճգիրեյից եմ գալիս յես, Միր-Մահմուդի յեմ
ծառան,
Մոկաց-Միրզին տեսնել կուզեմ, նամակ ունեմ յես
նրան,—

Մանահարած իր ճուլոց ձին ասաց հեծյալն
անծանոթ
ժողովրդին, վոր կարծես թե ունկնդրում եր մի
չար բոթ:

Մի սլառանի նշանացույց արավ նրա ուզածին
Ու սարհանդակն շտապ դեպի քաջը քշեց իրա ձին:

Յերբ տեղ հասավ, անմիջապես իր ճուլոցից թռավ
ցած,
հռնարհաբար գլուխ տվեց մինչև մեջքը կոացած.

Ապա հայտնեց ով լինելը և իր ծոցից հանելով,
Մոկաց-Միրզին հանձնեց կնքված մի փակ ծրար իր
ձեռով:

Մոկաց-Միրզեն ծրարն առավ ու բանալով այն
իսկույն՝
Կարդաց անձայն, վոր գրված եր քաղցր մեղրով
մեջը թույն:

Թույն հոնքերը կես ու կամար իրարու մերձ՝ թրի
պես
Ակոսեցին խորշումներով նրա ճակատն արևկեղ:

Հոգին նրա խաղաղ ինչպես ծիծաղածուփ վառա
ծով՝
Փոթորկահույզ լցվեց խավար և անմեկին
կասկածով...

Ամիբապետ Միր-Մահմուդից յեկել եր մի հրաման.
Շուտ ճգիրե պիտի յերթար Մոկաց-Միրզեն
անպայման:

5

Որը անցավ... Մռայլամած Առնես սարի մերկ ուսին
Բացվեց կլոր, արնակալած վերքի նման մի լուսին.

Տեսա՛վ ալիսուր՝ եմ կտրի՛նի դասն առաջ կանգնած
հոծ
Մի բազմութիւն խոռովահուլ՝ ծովի նման ալեկոծ:

Յուրաքանչյուր սրտի վրա մի կաս-կարմիր վշտի
կայծ՝
Սողոսկում եր նրանց հոգում չարագուշակ մի
կասկած:

Մեկնումի յեր սպասում մութ եմ սուրհանդակը
բանքեր,
Նստած իր սև ձիւ վրա, վոր դոփում եր
անհամբեր...

«Միմչե լուսինն արեգակին զիջի յերկինքն
անսահման՝
Պիտի սարայ մտնեն նրանք արևի հետ
անպայման»...

Խրճիթ մտա՛վ Մսկաց-Միրզեն, սիրտը սիրով
մշտա՛վառ,
Վոր հրաժեշտ տա սիրասուն իր սիրունին վշտահար:

Տեսա՛վ նրան գլուխ դրած բարձի վրա սպիտակ՝
Լա՛ց ե լինում դեմքը ծածկած ծամերի սև ամպի
տակ:

Նայե՛ց մի պահ վորսկանը լուռ՝ եմ վերավոր
յեղնիկին,
Կսկիծի սև ամպը յելա՛վ, ծածկեց պայծառ իր հոգին:

Կրակն ընկած արտուտի պես սիրտը անգոր թարսա՛ց,
Գերանն ասես մարմատելով կոտրվում եր, կախվում
ցա՛ծ...

Պլպլացող ճրագն աղոտ սյունի վրա ծխակեր՝
Դառնում եր մի կարմիր հրդեհ ու յեղիկից ձգտում
վե՛ր...

Նայե՛ց, նայե՛ց խելակորույս, վշտամոլմոխ յեղնիկին,
Ապա վառվող կրակի պես սեղմեց նրան իր կրծքին:

Կրծքին սեղմած—հանց յերկիրը իր արեւին
հուրհրան՝
Համբուրում եր հագար անգամ, քննուշ ասում եր
նրան:

— Մի՛ լաց լինի, իմ Ալ-խաթուն, մի՛ մորմոխի
աղեկեզ,
Սիրտըս վշտիդ սուր դանակով դու մի՛ անի յերկու
կես:

Մի՛ կտրտի սիրտըդ իգուր, ի՛մ սիրելիս, մի՛ սգար,
Թող վոր գնամ, աչքերդ թաց չեմ թողնելու յես
յերկար:

Կերթամ այսոր, բայց վերըստին հետ կը դառնամ
յես շուտով,
Ու կը սեղմեմ քեզ իմ սրտին ավելի վա՛ռ կարոտով:

Բաժանումը՝ անդամաման յերկու սիրող սրտերի,

Տեսա՛վ ախուր՝ եմ կտրի՛նի դռան առաջ կանգնած
հո՞ծ
 Մի բազմութ՛յուն խոռվահուլ՛յզ ծովի մման ալեկո՛ծ :

Յուրաքանչյուր սրտի վրա մի կաս-կաբմիր վշտի
կայծ՝
Սողոսկում եր նրանց հագում չարագուշակ մի
կասկած :

Մեկնումի յեր սպասում մութ եմ սուրհանդակը
 Դանդաղ, Դանդաղ
 Նստած իր սև ձիու վրա, վոր դռնում եր
 Դանդաղ, Դանդաղ

«Միմչև լուսինն արեգակին գիշի յերկինքն
անսահման՝
Պիտի սարայ մտնեն նրանք արևի հետ
անպայման»...

Խրճիթ մտավ Մսկաց-Միրզեն, սիրտը սիրով
մշտավառ,
վրք հրաժեշտ տա սիրասուն իր սիրունին վշտահար:

Տեսալ նրան գլուխ դրած բարձի վրա սպիտակ՝
լա՛ց և լինում դեմքը ծածկած ծամերի տև ամպի
տակ .

Նայե՛ց մի պահ վորսկանը լուռ՝ եմ վիրավոր
 Եղնիկին,
 Կակիծի սև ամպը յելավ, ծածկեց պայծառ իր հոգին:

Բաժանուր՝ անդավանան յերկու սիրող սրտերի,

Վորժան դժվար՝ հանդիպումը կրկին փաղցր է
սպելի...

Բայց Ալ-Խաթունն ասես նրան բուրբուլին չեր
լսում,
Ու աչքերիցն իր սևորակ առատ արցունք էր հոսում:

Փաթաթվել էր փաշի վզով, աղերսում էր՝ մի՛ գնա,
Սիրտըս կոտոր, աչքըս լալով փարին մի՛ տա, մի՛
գնա:

Քո խորոտիկ Ալ-Խաթունի քարքիչները մի՛ քրջի,
Բլբուլն յերբեք իր սիրասուն վարդից հեռու չի՛
քռչի:

Խեղճ յեղնիկ եմ քո շվափում, ծերունի հոր
միճունար,
Կա՛ց, մի՛ գնա, մի՛ հավատա, աշխարհը նեղ,
մարդը չա՛ր...

Դուրսն այդ պահին սուրհանդակի ձին վրնջաց
յերկու հեղ,
Բաժանումի ժամն էր ասես ազդարարում խելահեղ:

Ու վշտահար են վարսկանը լացող յեղնիկն իր գրկին՝
Դուրգուրում էր նրան անվերջ, խնդրում կրկին՝ ու
կրկին՝ն.

— Թո՛ղ, Ալ-Խաթուն, քող վոր գնամ ու դու
դարձիս սպասիր,
Հետ կը դառնամ յես անվտանգ ու անումըս անբասիր.

Ձե՛մ ուզում, վոր վախկոտ ասեն, Միր-Մահմուդից
վախեցավ,
Քաջի համար պրանից մեծ չկա՛ ամոթ, չկա՛ ցավ:
Խսկ քեզ մինչև իմ վերադարձ՝ անպաշտպան չեմ
քողնի յես,
Քաջեր ունեմ, քեզ կը հսկեն իրենց աչքի լույսի
պես...

Դուրսը դարձյալ սուրհանդակի ձին անհամբեր
խրխնջա՛ց...
— Դե՛, Ալ-Խաթուն, մնաս բարով, տխուր կտրին
այն ասաց.

Ասաց ու հուր հրաժեշտի համբույր տալով սիրածին
Դուրս սլացավ կայծակի պես, հեծավ քամփած իրա
ձին:

Յեկան փաշի տրտում փույրեր—յերկու քռչուն
սպիտակ—
Ու յերկու կուժ ջուր ցանեցին նրա շուփին լուսնի
տակ:

Ու հավաքված բազմութունը սրտակոտոր ու վրդով-
ձամբա դրեց իր անվեհեր փաշին տխուր վողջերթով:

Իջավ խավա՛ր, խոժոռ գիշեր—նակատագրի պես
մթին,
Ուր հյուսվում էր մի հանելուկ անլուծելի ու խրթին:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

1

Արևն յեկավ ալուլ-մալուլ մշուշ կապած են սարեն,
Յերկու հեծյալ ճամբորդները մտան ահա ձգիրեն:

Շնթուկել է արևամուրք վագրի նման կատաղի
Իր բազմաթիվ գոհերի մեջ սարայը Միր-Մահմուդի:

Ու նրան մոտ անմիջապես, արյունընուշտ մասընկեր՝
Մինարեյի հաստաբազուկ աշտարակը յերկնափեր,

Ծունկի յեկած կորաֆամակ խաժամուժում խուղերի՝
Վե՛ր բարձրացած սպառնական բռունցքի պես
վիթխարի:

Դուրս է թափվել փաղափը վողջ, լցված փողոց ու
տանիք:
Տեսնի՛ Մոկաց մեծահամբավ տղամարդուն գեղեցիկ:

Փողոցներից՝ հետաքրքիր բազմաբյուրեղ տոգորուն՝
Անցնում է նա, ձիու վրա, ինչպես կանաչ մի
գարուն:

2

Ժպիտների փանի՛ փունջ,
Լալ, մարգարիտ, նագ անգին
Շաղ ավեցին նրա շուրջ
Կանայք սիրուն ու զանգին:

Քանի՛ աղջիկ ամոթխած
Սիրալարտու ու ծարավ
Թրթռացին զարնըված
Հանց լոր, արոս ու կաֆավ:

Բայց վարսկանն են ձիավոր
Անտես թողեց ու գնաց,
Սրտի վրա վիթավոր
Թառած լոկ մի հա՛վք մնաց,—

Ալ-խաթունը իր սևաչ,
Մի ըսպիտակ աղավնի,
Սիրտը ֆեֆուշ—վոսկի փարչ,
Սերը—նռան հուր գինի...

3

Միր-Մահմուդի կանանցի վարագույրները հանկարծ
Բացվում են լուռ՝ մռայլ ու մուր ամպերի պես
նեղփված:

Յեվ ամեն մի ճեղքից ահա նայում է հուր մի արև,

Սամղուխներից կտրինն այն սեգ յերբ բարձրանում է
վերև :

Սուր-սուր նետեր կեռ հոնքերի աղեղներիցը թռած՝
Հրդեհում են սիրակալոտ նագուֆ սրտերը կանանց :

Մորմոֆում են կարոտավառ, տալիս հագա՛ր յերանի
են սիրունին բախտավորիկ՝ նրա սիրուն արժանի...

«Մեծահարուստ իր գանձերով և ակնունքով
բովանդակ,
Ամիրապետ Միր-Մահմուդը մի հրեշ է այլանդակ.

Նա մի տգեղ և անկրակ մոլորակ է լուսագուրկ,
Մոկաց-Միրզեն ճաճանչագեղ մի արեգակ է
անգույգ»...

Ու յերագուն՝ ամեն մեկը սիրո դռներն է թակում,
Թևը կտրած թռչունի պես գերի ընկած
վանդակում...

Յերբ շաչում է մտրակի պես հրամանը ներքինու.
— Փարդաները շուտ փաշեցե՛ֆ, փանջարեֆիցը
հեռո՛ւ...

4

Մինչ նայում եր հարեմը վողջ, վարագույրները
մեկդի՛

Մտավ հպարտ Մոկաց-Միրզեն ապարանֆր
Մահմուդի :

Տեսավ այնտեղ եմ սև սուլուն կոլոտ-խոջին
անամոթ,
Գալար յեկած ամիրապետ Միր-Մահմուդի բախտի
մոտ :

Նրա գլխում անմիջապես փայլատակեց մի կայծակ
Ու նա տեսավ լույսով նրա ստոր դավը բացարձակ.

Ու շեշտակի մի սուր հայացք նիզակելով բեկի դին՝
Պատշան կարգով նա վողջունեց ամիրապետ
Մահմուդին :

Միր-Մահմուդը բարևն առավ ու սիրալիր ակնարկով
Հրավիրեց նրան նստել գորգի վրա, իրա ֆով :

Հոգին խավար ու սև գիշեր, աչքերում խանդ մի
խորին՝
Միր-Մահմուդը դարձավ շֆեղ ու հոյակապ իր
հյուրին.

— Միրզա՛, — ասաց, — իմացել եմ, վոր արժանի
գովեստի՝
վորսկան ես ֆաշ և իմ յերկրում համբավ ունես
իգիթի :

Ամիրապետ Միր-Մահմուդին մեծ պատիվ է ու
պարծանֆ.
վոր ֆեզ նման իգիթ ունի իր աշխարհում հպատակ :

Քաջի հարգը ֆաշը գիտե, ու կանչել եմ ֆեզ ահա՛,
վոր անվանի ֆաշին վայել պատվներ տամ և ընծա,

Վարպեսգի վողջ իմանան, քե ընծաներով մեծագին՝
Առատաձեռն յերկրի տերը գիտն պատվել իր
ֆաջին:—

Ասաց ժպտուն ամիրապետն ու ծափ տվեց յերկու
հեղ,
Մտան յերկու մանկավիհներ, բերին, յերկու սկուտեղ

Մեկում կարմիր ոշարակով լեցուն չինի սուրահին
Ու մշուսում՝ վասկեջըրած յերեք ֆինջան քանգագին:

Վայլ դնելով գորգի վրա, Միր-Մահմուդի
հանդիման՝
Հես կանգնեցին խոնարհաբար լսելու նո՛ր հրաման:

Բայց նա նրանց նշան արավ դուրսն սպասել իր
կանչին.
— Ինձն ե այսոր ուզում անձամբ մտտովակել են
ֆաջին..

Ու սուրահին նրա ձեռքում գեղգեղելով մի յեղբրդ՝
Թափեց արշունն իր կտուցից ֆինջաններում այ:
յերեք:

— Ասա՛, վորսկան, յերբեիցե արդյո՞ք քո սուր
գնդակից
Թափել ե մի յեղնիկ այսպես արշուն կարմիր և
անբիծ:

Իսկ անոթն այս, վոր հեղում ե անուշ հեղուկն այս
ահա՛,
Հատումբուլի մեծ սուլթանից ստացել եմ յես ընծա:

Վրան գրված կա յերկու տող մեր սրբազան
դուրանից,
Առ ու կարդա, կարդացվոր ես դու լավ, ինչպես,
հայտ ե ինձ...

Միր-Մահմուդը ու բեկն իրար նայեցին խոր ու
անձայն,
Ու յերկու սև դաժան իծեր՝ իրար իսկույն
հասկացան...

Ստորաֆարշ դավն անամոթ նրանց հոգում դառնակեզ
Գալարվում եր անապատի ֆինախնդիր ոճի պես:

Ու մինչ մոայլ Մոկաց-Միրզեն են սուրահին ձեռքն
առած
Գիրն եր կարդում ամիրապետ Միր-Մահմուդի ցույց
տված՝

Կոլոտ-Խոջի ձեռքը ահա յերկարեց սև վորպես ոճ
Յեվ աղելսարշ քույրն քափեց ֆինջանի մեջ
վոսկեգոծ:

— Անո՛ւշ անենք, իգիք Միրզա, ու քող ընդմիշտ
անսպառ՝
Շարաքի պես ֆաղցըր լինի մեր յերկուսի սերը
վառ:—

Ասաց խարդալս Միր-Մահմուդը— արյունախում
բորենին,
Զարկելով իր փնջանը լիք Մոկաց-Միրզի
փնջանին:

Ու խմեցին... ոչարակի յուրաքանչյուր շիթը կեզ
Մի կայծ դարձավ փառի սրտում, այրեց իսկույն
աղեկեզ:

— Այդ ի՞նչ հուր ե արագորեն անում այդպես...
մի՞թե, թո՞ւյն...
Շուրջը մի պահ մշուշ, մշուշ ու կապարե
լուրթյուն...

Բայց խզում ե լուրթյունն այդ՝ ամիրապետը մի՞ն
Յերկու վառվող ածուխի պես աչքերն հառած
իզիթին.

— «Այն գլուխը, վոր չի՝ ծռում քո գորավոր թրի
տակ,
Կտրի՛ր իսկույն և արյունը խմիր իբրև ոչարակ»—

Մեծ մարգարե Մուհամմեդի պատգամը դո՛ւ
կարդացիր,
Խոսի՛ր, իզիթ, համաճա՞յն ես խոսքերի հետ այդ
ընտիր:

Լուռ եր սակայն Մոկաց-Միրզեն— ընկած անել
թակարդում
Մի սինլֆոր դառին նրա մահավճիռն եր կարդում...

— Բայց դու լո՛ւռ ես,—դիմեց դարձյալ ամիրապետը
նրան,
Թե՞ իմաստուն մարգարեյի այդ պատգամին չես
հավան:

— Ամիրապետ, առյուծը սեգ անտառումն ե
մոնչում,
Վորի ձայնից գազանները սարսափահար են
փախչում:

Մոկաց-Միրզեն փառ ե իրոք, և իզի՛թ ե իսկապես,
Առյու՛ծ ե նա և վոչ խարդալս ու խոխամանկ մի
աղվես:

Մի՛ պարծենա, թե վորսացիր Մոկաց իզիթ
վորսկանին,
Թեպետ առյու՛ծ վորսացիր դու, բայց վորսկան չե՛ս
տակավին.

Նա՛ յե վորսկան, ով չի լարում թակարդ յերբեք
վատաբար,
Ու սրընթաց վազի առեն կանի վորսին նետահար...

Պատասխանեց Մոկաց-Միրզեն, մինչդեռ այրող մի
կրակ
Տարածվում եր նրա մարմնում, հոսում յերա՛կ առ
յերակ:

Թռչնո՛ւմ եյին հետզհետե գույզ վարդերը այտերի,
Թափվում նրա գրչանկար հոնքերի գեղն անքերի:

Տեսնում ե նա մուծով պատած աչքերի դեմ—հանց
յերագ,
Հովիտները ծաղկածիծաղ ու լեռները յերկնահաս.

Յեղնիկների վագֆը խմբով, արծիվների ազատ չուն,
Աղբյուրները գով ու գուլալ, ջրերը ջինջ,
կարկաչուն,

Տեսնում ե նա իր սիրելի ժողովրդին կարոտով,
վոք չարաչար հաց ե դատում իր նակատի
քրտինժով.

Յեվ մի խրնիք, վորի շեմֆին նստած մի կին
վշտահար,
Գիշեր-ցերեկ արտասովակոծ լաց ե լինում իր
համար...

Մթնե՛ց հանկարծ... Բ-վաց նրան կայծակ նայքեց
այդ պահին,
Պտույտ յեկավ սարայը վողջ ու Միր-Մահմուդն իր
գահին:

Պար բռնեցին իրերն ամեն, խառնըվեցին իրարու,
Կանգնեց նրա դեմ-հանդիման մահը—դեղին մի
ուրու:

Նա վայր ընկավ գետնատարած, աչքը հառած իր
մահին,
Միր-Մահմուդի ճեռֆիցն ընկավ ու փշրվեց
սուրահին:

Ու քրքրա՛ց Կոլտ-հոջեն— վայրենաբույս մի
մացառ,
Յերբ տապավեց Մոկաց-Միրգեն— կայծակնահար
կաղնի ծառ:

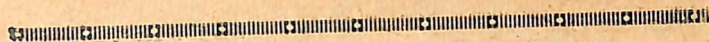
Լսե՛ց կտրինը մերձիմահ այդ քրքիջը վայրենի,
վոք այրող եր քույրը քան քե գծվար՝ մահից
ավելի:
— Սողո՛ւն, դո՛ւ յես չարախնդաց հաղթողի պես
քրքրում.
Առյուծը քաջ առյուծ ե դեռ, քեկուզ վերջին իր
շնչում...

Մոնչաց նա, ու դաշույնը վերջին ուժով շարաված՝
Ուղիղ բեկի սրտին նշան՝ մինչև դաստակը գնա՛ց:

— Ամիրապե՛տ, վոհրներդ չե՛ն ներվելու նախ
եեզ,
Ու քո փառքն ել կանցնի մի որ անհետ մոայլ ամպի
պես:

Արդարությունը պաղատում կալանավոր հավիտյան,
Ու չի՛ ծաղկում վոջ մի ծաղիկ անապատում
բուսության...

... Ու դալկահար շրթունքները չբացվեցին
վերքստին,
Հանգա՛վ իսպառ չար աշխարհի արյունոտ սուրբ
սրտին:

— Դավ ե լարել քաջի հանդեպ Կոլոտ-Խոջեն
 ղավաճամ,
 Տվել նրան սև բանասարկուն թույնով խառնած մի
 փնջամ...

1

Ու անքառաւ ծաղիկներով, պսակներով
Գուրս հանեցին ամառաթից խորշակահար մի
գարդարուն՝
գարուն:

Ամեն աչից արտասուի առատ աղբյուր եր
հոսում,
Ամեն բերան սարսափելի դավի մասին եր խոսում:

Քայլում եյին դիակակիր, սրտերի մեջ խոր կսկիծ,
Բյոզ-Բադավենն ել իրենց հետ, մեռած տիրոջ
հետևից:

Մալաֆյավի դաշտի վրա թափորն մի պահ կանգ
առավ,
Հավաքվեցին սևեր հագած լալկան կիները պառավ:

Հագար սրտեր փշրվեցին՝ ֆարին զարկած կծի պես,
Հագար-հագար վրա ընկան թևը կոտրած ղշի պես:

Գետնից առան բուռ-բուռ փոշի, ծամերն իրենց
հողեցիս,
Ծաղկունքը վողջ արցունքի լափ կաթիլներով
ցողեցի՛ն...

2

—Մեր անմահ Մոկաց-Միրզեն
կուլտ-հոջի թույլն՝ զնաց...
Մոկաց-Միրզի Բյոզ-Բադավին
Ձիու թամբը դատարկ մնաց:

Մոկաց-Միրզեն փառ ու պայծառ,
Մեր պատ-կտրին Մոկաց-Միրզեն,
Կանաչարև չինարի ծառ,
Հագա՛ր ափսոս Մոկաց-Միրզեն:

Մոկաց-Միրզեն — սարի վոքսկան,
վոքսկանը վոքս՝ ո՞վ եր տեսել,
Մոկաց պայծառ աստղը հանգավ,
Հագա՛ր ափսոս Մոկաց-Միրզեն:

Ալ-խաթունին կանչեցե՛ք գա,
Հագնի հինը, հանի բագեն,
Խեղճին ծիծաղ ու բախտ չկա,—
Հագա՛ր ափսոս Մոկաց-Միրզեն:

Մոկաց յերկրի հավերքը թող
Ձեն-ձենի տան ու տաղ ասեն,
Ձկա բլրովը հագարան,—
Հագա՛ր ափսոս Մոկաց-Միրզեն...

Մրմուռ լացին Մոկաց յերկրի աշխատավոր
գյուղացիք,
Լացին, ասին «հագա՛ր ափսոս Մոկաց-Միրզեն
գեղեցիկ»...

Յե՛վ առնելով իրենց ուսին անշունչ դիակն իգիթի,
Քաղափ տարան և իջեցրին դռան առաջ անբախտի:

Խելակորույս հասան յերկու ֆույրերը հեգ
վողբագին.
Գիշերվա պես ծամերն լլկեց իջան յեղորդ դիակին:

Ջարկին իրենց ալուլ-մալուլ սրտի բուրդ լարերին,
Յեղերգեցին արտասովակո՛ծ, աղեկըտուր սուգ
արին:—

Մեծ սարի ճամբի փռչին,
Քույրիկ ջան, եմ ո՞վ կուգա,
Մեռնեմ իր չինար բաժին,
Այնպես ե, ավուլ կուգա.
Այս չե՛, չե՛, մալուլել ե,
Սիրտը խո՛ր ցավով կուգա:

Մեր բարձրիկ սարերն յեկեք,
Մոկացի վա՛րդ աղջրկունք,
Կափվի պես մանրիկ քեկեք,
Քաղեցեք գույն-գույն ծաղկունք,
Վերքերին մահլամ շինեք,
Բաց անի նախշուն աչքունք:

Հանեցեք Ալ-հաքունին,
Յեկնի սուգ անի վրան,
Զարքնեցրեք եմ սիրունին,
Արտասուք ցանի վրան,
Աչքերի յերկու լնից
Զույգ աղբյուր հանի վրան...

4

— Հեռո՛ւ կացեք, ախպեր ու քուր,
Ես ի՞նչ սուգ ու շիվան ե,
Աչքերը փակ, սիրտը մրմուն՝
Ես ի՞նչ ջահել-ջիվան ե.
Փո՛ւլ գա եսպես աշխարհը թող,
Բեկի դատ ու դիվա՛ն ե:

Ծիծաղ ծով-ծով աչքերդ փակ,
Մոկաց-Միրգա, բա՛ց արա,
Շրթունքներդ ծալավ, պապակ՝
Անո՛ւշ յար ջան, բա՛ց արա,
Սիրտդ երված, սիրո փափագ՝
Իմ սիրու դեմ բա՛ց արա:

Ի՞նչ եք կանգնել շուրջ-քուրքուն,
Մոկաց իզիք, բա՛ջ տղեք,
Ձեր պատվական ախպոր սիրուն՝
Ձիանք հեծեք ու բռնեք,
Ու բրինդար Մոկաց-Միրգին
Անմահական ջո՛ւր բերեք,

Մի՛ թողնեք, վոր բառամի,
Ալ ու ալվա՛ն ե,
Վե՛ր հանեք մահու ֆնից,
Զահել-ջիվա՛ն ե...

5

— Դու մենակ կուգաս,
Ա՛յ Բյոզ-Բադավեն,
Ձկա՛ մեր Մոկաց
Հույսն ու ապավեն:

Սրտիկդ մալուլ,
Աչքդ պղտոր ե,
Կուլաս դու գուլ-գուլ,
Քո վիշտը խո՛ր ե:

Մեծ սարի ճամբի փոշին,
 Գուլրիկ ջան, են ո՞վ կուգա,
 Մեռնեմ իր չինար բաժին,
 Այնպես ե, ավուլ կուգա.
 Այս չե՛, չե՛, մալուլել ե,
 Սիրտը խո՛ր ցավով կուգա:

Մեր բարձրիկ սարերն յեւեֆ,
 Մոկացի վա՛րդ աղջըկունֆ,
 Կաֆվի պես մանրիկ ֆելեֆ,
 Քաղեցեֆ գույն-գույն ծաղկունֆ,
 Վերքերին մահլամ շինեֆ,
 Բաց անի նախշուն աչֆունֆ:

Հանեցեֆ Ալ-հաթունին,
 Յելնի սուգ անի վրան,
 Ջարթնեցրեֆ են սիրունին,
 Արտասուֆ ցանի վրան,
 Աչֆերի յերկու լնից
 Ջուլգ աղբյուր հանի վրան...

— Հեռո՛ւ կացեֆ, ախպեր ու ֆուր,
 Ես ի՞նչ սուգ ու շիվան ե,
 Աչֆերը փակ, սիրտը մրմուն՝
 Ես ի՞նչ ջահել-ջիվան ե.
 Փո՛ւլ գա եսպես աշխարհը թող,
 Բեկի դատ ու դիվա՛ն ե:

Ծիծաղ ծով-ծով աչֆերը փակ,
 Մոկաց-Միրգա, բա՛ց արա,
 Շրթունքները ծալավ, պապակ՝
 Անո՛ւշ յար ջան, բա՛ց արա,
 Սիրտը երված, սիրո փափագ՝
 Իմ սիրու դեմ բա՛ց արա:

Ի՞նչ եֆ կանգնել շուրջ-բուրուն,
 Մոկաց իգիթ, ֆա՛ջ սղեֆ,
 Ջեր պատվական ախպոր սիրուն՝
 Ջիանֆ հեծեֆ ու թոեֆ,
 Ու բրինդար Մոկաց-Միրգին
 Անմահական ջո՛ւր բերեֆ,

Մի՛ թողնեֆ, վոր թառամի,
 Ալ ու ալվա՛ն ե,
 Վե՛ր հանեֆ մահու ֆնից,
 Ջահել-ջիվա՛ն ե...

— Դու մենակ կուգաս,
 Ա՛յ Բյոզ-Բադավեն,
 Չկա՛ մեր Մոկաց
 Հույսն ու ապավեն:

Սրտիկդ մալուլ,
 Աչֆըդ պղտոր ե,
 Կուլաս դու գուլ-գուլ,
 Քո վիշտը խո՛ր ե:

Ձեռքը կտրինի
Ել չի՛ սանձի քեզ,
Մարեր չի՛ քոչի
Յոլուն աստղի պես:

Յերկիրը ավեր,
Մեր գիրը սև է,
Բեկը մարդակեր,
Ամիրան դև է:

Մեր աշխարհը մեզ՝
Սուգն անպակաս է,
Քանի մելիք-բեկ՝
Մեր որը ա՛յս է...

6

— Ճգիրեյից յեկավ մի սև ձիավոր,
Թղթիկ բերեց Միր-Մահմուդից բռնավոր,
Առին տարան Մոկաց-Միրզին փառավոր,
Արո՛ւն կաթեց մեր սրտերից վիրավոր:

Բլբուլը թռա՛վ գնաց,
Վարդընոց մալո՛ւլ մնաց:

Մոկաց յերկիր բուր՝ ֆար ու ֆարափ է,
Յերկինքը կա, ա՛յս, ի՞նչ անեմ, վոր ամպ է,
Յերկնֆի պես մեր սիրտը ամպ ու զամպ է,
Կարկըտախառն վարար անձրև կը թափե,
Խոտոր է խեղճի մամբեն,
Կոտո՛ր է սրտի շուշեն...

7

Յերեք գիշեր ու յերեք որ դառնակսկիծ սգացին,
Սուգ եր մտել ֆաղաֆը վողջ, սև եր հագել
մոկացին:

Առնոս սարը մշուշի մեջ, Յեղերովը միգապատ՝
Սև ամպերով ծածկել եյին իրենց մակատը հպարտ:

Ու յերեք որ, յերեք գիշեր թոն եր իջնում
յերկնֆից,
Ու յերեք որ, յերեք գիշեր լաց եր, շիվան ու կսկիծ:

Յերեք որը յերբ բուրեց, բազմությունը վողբագին
Յելա՛լ բարձրը բլրի գագաթ, վոր մոտ լինի
աստղերին:

Այնտեղ կապույտ վրանի տակ բացին մի խոր
գերեզման
Ու վշտակոծ՝ հողը դրին Մոկաց-Միրզին անմահան:

Վնխտ առուն եր խոխոջում, ծաղկում կակաչ ու
սուսուն,
Հովն եր այնտեղ ֆնֆուշ-անուշ ծաղիկների հետ
խոսում:

ՅՈԹՅՐՈՐԻ ԳԼՈՒԽ

1

Ամեն գիշերն հյուղերում, հաղթող քնին լուռ գերի;
Յերբ նրազներն են հանգչում նման փակվող աչքերի,

Գիշերվա պես սևագգեստ, այրող կրակը սրտում՝
Այդ բուրն ե քարձրանում մի կարեվեր կին
տրտում:

Նստում մալուլ-մեհավոր շիրմաքարին վողբագին
Ու բաց անում աստղերին վշտամորմոխի իր հոգին:

Վողբում ե իր սերը— վարդ՝ անժամանակ
քառամած:

Վորի մախշուն հավքը շուտ քռա՛վ խռով ու
զնա՛ց...

2

— Վե՛ր կաց, ի՛մ անգին,
Հերի՛ք ե քնես,

Ալ-խաթունդ կրկին
Յեկել ե քեզ տես:

Բլուր ու քարձումք
Անցել քարքարոտ,
Աչքը լի արցունք,
Սրտիկը կարտ:

Լուսընկա ու գով
Ամառվա գիշեր
Հագար մուրագով
Խնձո՛ր ե ճախշել:

Խնձորներն այդ իր՝
Բերել քեզ նվեր,
Քնիցըդ զարքիք,
Յար ջան, վեր կաց, վե՛ր:

Աչքըդ բաց արա
Թուխ քերթերումեռով,
Խռով մի՛ կենա,
Նստեմք իրար քով:

Ջուր եմ բերել սառ
Աղբյուրից վնիտ,
Ա՛ռ, Մոկաց-Միրզա,
Անմա՛ն իգիթ:

Խմի՛ր, կո՛ւշտ խմիր,
Սիրտըդ հովանա,

Սիրտդ իմ սիրուն
Ծարավ չը մնա'...

Արև ունեյի,
Արևըս ո՞ւր ե,
Սև սարի մթին
Ամպը լի ջո՛ւր ե:

Ալ-վարդ, մի՛ բացվի,
Բացվելդ գուր ե,
Սիրահար խոսնակ
Բլբուլդ ո՞ւր ե:

Շրթունքդ ծարավ,
Սրտիկդ հուր ե,
Ա՛ն, անուշ արա,
Աղբյուրի ջուր ե:

Ա՛յս, սրտիդ զարկած
Թշնամու սուր ե,
Դու խոր ես ֆնած,
Խնդիրըս գո՛ւր ե...

Յեղերովս սարը մշո՛ւշ,
Յերկնփի ծովը վրան,
Մոկաց-Միրգեն ֆնել մուշ-մո՛ւշ
Սիրածի հովը վրան:

Գարնանային գեղածիծաղ առավոտ եր հմայուն,
Ամեն կողմից հավֆերի տաղ, գառների կանչ ու
մայուն:

Ապրիլը ժիր ու չար ուլիկ, բոժոժների զնգոցով
Թռչկոտում եր դաշտ ու հովիտ— ծաղիկների
ծփուն ծով:

Թեթև ու զով, անուշաբույր հովն եր քևում
ֆմահաճ,
Իջնում եր դաշտ, յեկնում բլուր, քոչում ծաղկուն
սարականջ:

Ապրշումե գառ ու զարբար նախշուն շորերը հագած
կանգնել եյին հագարամյա չֆնաղ լեռները Մոկաց:

Դեպ այդ լեռներն եյին ֆշում հովիվները մոկացի
Բլուլների գուլալ տաղով՝ հոտերն իրենց քավարծի:

Ծիծաղում եր կապույտ ծովից սիրուն արփին
հոգեթով,
Լի՛ յեր կրկին բնությունը մի դյութական հեֆիաթով:

Ալ-հաթունի հովիվ հայրը, սրտի վրա մի վառ
կայծ,
Քաշում եր իր հոտը հանդարտ դեպ այն բլուրը
ծաղկած,

Ուր բնում եր վաղամեռիկ Մոկաց-Միրզեն մեն-
մենակ,
Թողած այրի Ալ-հաթունի աչքը լալով շարունակ:

Արածելով դալար խոտը, վաղորդյան ցողը վրան,
վետվետում եր բլրալանջին արծող հոտը նրա,

Յերբ նշմարեց հովիվը ծեր՝ շիրմի վրա այն միակ
Ընկած ահա յերեսնիվայր ջահել կնոջ մի դիակ:

4

— Վո՛ւյ, կուրանա՛ն աչքերըս քող,
Անգուք աղջիկ, Ալ-հաթո՛ւն,
Իմ ռջախի կրակն ու շող,
Խավար կյանքիս փայլատո՛ւն:

Ինչո՞ւ այդպես սև արեցիր,
Արևը քո, սևավո՛ր,
Ինչո՞ւ մոխիր դու ցանեցիր
Քո հոր գլխին ալեվոր:

Իմ մեկ հատիկ մար ու նրագ,
Իմ աչքերի միակ լույս,
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ քողիր մենակ
Խեղճ ու անմար ծերունուս:

Ի՛մ խրճիթի ուրախությո՛ւն,
Իմ բլուլի գուլալ տաղ,
Վո՛րտեղ գտնեմ քեզ, Ալ-հաթո՛ւն,
Քո անունի՛ն յես մատաղ...

Գրկած անշունչ մարմինը սառ
Իր մեկ հատիկ աղջրկա՛
Մամնջում եր ծերը քշվառ.
— Ալ-հաթունը ել չկա՛...

5

Անբախտ հայրը Մոկաց-Միրզի գերեզմանին
առնքել
Մի փոս փորեց. քաղեց այնտեղ աղջրկան հետ
սիրտը ծեր.

Ու ման յեկած իր սարերից քաղեց լալա ու սուսուն
Ու ծաղկունքով զարդարեց գույգ շիրիմները
սիրտուն:

Քացեց ջրի բարակ մամբա շիրիմների այդ կողքով,
Վորոնք յերկու վերքի նման բացվում էին իրար
հով.
Ու ջրափին սնկեց լացող ուռենիներ սգավոր,
Վոր հով անեն քնած յերկու սիրուններին սևավոր:

Այնուհետև հաճախ տխուր ծեր հովիվը կարեվեր՝
Հանում եր իր հոտը դանդաղ այդ ծաղկավետ դարն
ի վեր,

Յեվ մինչ հանգիստ հոտը նրա բլրի վրա տարածուն,
Ախորժակով ցողաշաղախ քարմ արտոն եր
արածում,

Մեր հովիվը իր ձեռնասուն ուռիների տակ նստած
Յեղերգում էր իր սրինգով՝ սրտակոտոր, աչքը
քա՛ց...

6

—Մոկաց յերկիր, սիրուն յերկիր,
Թագավորի թուրը վրան,
Հագա՛ր ափսոս ծաղկանց յերկիր,
Տեր եմ անգութ բեկ, ամիրան:

Կյանքը գանգին-գորավորին,
Խեղճի պահած գառը նրան,
Յերկրի բարին բռնավորին,
Կենաց կանաչ ծառը նրա՛ն:

Կալում շեղշած ցորեն, գարին,—
Հարկահանի կապը վրան,
Մեզ համար չե առատ տարին,
Զվալն ու ոլարկ, չափը նրան:

Ժողովուրդը անեղան լար,
Զալում-գոռա չափը վրան,
Կաթնադրյուրը բեկի համար,
Պղտորը մեզ, ակը նրա՛ն:

Հովիվը խեղճ լավն ի՞նչ անի,
Նրա սիրուն գառը գիլին,
Վռակե ձուկը արմե ծովի՝
Ազահ-անկուշտ ձկնկուլին:

Ինչա՛ն կուգե ծաղիկ ծաղիկ,
Սիրուն բացված վարդը նրան,
Ամիրայի ու մելիֆի,
Բեկի անգութ քաթը վրան:

✓ Վարդը նրա՛ն, գարդը նրա՛ն,
Դալար-արոտ արտը նրա՛ն,
Արցունքը մեզ, մրմուռը մեզ,
Եսպես աշխարհ մնար վերա՛ն...

Յերգում էր հեզ հայրը մուր,
Զայնն էր ծերի կերկերում,
Մոկաց յերկրի վիշտը բոլոր
Նրա տխու՛ր յերգերում:

ՎԵՐՋԵՐԴ

Ամպից մաղ-մաղ քոն ե կաթում
Լալիս եմ հով ու յերկինք,
Մոկաց-Միրգեն և Ալ-խաթուն
Քուն եմ մտել իրար գիրկ:

Նրանց վրա քնած մուշ-մուշ,
Սաղարթախիտ հովանի՝
Որորվում եմ քնուշ-անուշ
Յերկու լացող ուռենի:

Ուռենիքին այդ առնթեր,
Զար աշխարհին գոհ տրված
Ընկած ե լո՛ւռ, վաղուց անտեր
Մի հին սրինգ կոտրված:

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՄՈԿԱՑ-ՄԻՐՁԱ—Միրզա՝ հարգանքի տիտղոս ե, նշանակում
ե զբաղետ: Հերոսի բուն անունը խոշ. բանահյուսության մեջ
անհայտ ե:

ԲՈՂՈՁ—բրդից պատրաստված կոնաձև դլխարկ:

ԱՌՆՈՍ, ԿՈՌՈՇԱՊԱՀ, ԱՎԱՌՈՐԻԿ, ՌԸՄՌԸՄԵՆ, ՅԵՂԵՐՈՎ,
ԲԱՐՎԱՐ—լեռներ ու լեռնաշղթաներ են, վորոնք յեղերում
են Մոկսի յոթ գեղեցիկ հովիտները: Դրանցից Առնոսը ամենագե-
ղեցիկ ու ծաղկավետ լեռն ե, վորի մասին հայ ու քուրդ ժո-
ղովուրդն ունին բանահյուսական գեղեցիկ տաղեր:

ԿՈՂՈՏ-ԽՈՋԱ—Մոկա քաղաքի հարուստ ու բռնակալ բեկը:
Կոլոտ նշանակում ե կարճահասակ, Խոջա—հարուստ:

ՄԻՐ-ՄԱՀՄՈՒԴ—ամիրապետ, վորն ապրած ե կաթովում
XVII-XVIII դարերում: Միր-նշանակում ե՝ քաջ, հերոս:

ՓՈՇԻ—նուրբ զործվածք, վոր ծառայում ե քոլոզի շուրջն
իրբ փաթթոց-ապարոշ:

ՇԱԼ-ՇԱՊԻԿ—տեղական զործվածք, բրդյա շապիկ:

ՃԱՐ—մեջք կապելու շալ, մետաքսից կամ բրդից զործված:

ԶՈՒՌ-ԲՅԱԶԱՆԻԿ—այծենակածի հյուսվածքով կարճ բաճ-
կոն, առանց թևերի:

ՇԱՎԱՐ—տեղական զործվածք, լայն անդրալարտիկ, նախ-
շուն յերկրներով:

ԸՌԸՇԻԿ—կանեփից շինված ամուր, դիմացկուն վոտնաման:

ԹՂԹԻԿ ԸՄ—մի նամակ, գրություն:

ՊԱՏՐՈՆՏԱՇ—փամփշտակալ:

ԲԱՆԴԻ-ՄԱՀՈՒ—դետի անուն:

ԸՌԵՍ—տանուտեր, գյուղապետ:

ՍՈՒՍՈՒՆ—ծաղիկ ե, նաև՝ գեղեցիկ:

ԲՈՅԸ ԹՈՍՈՒՆ—գեղահասակ, պարթև:

ԼԱՃ—տղա:

ԲՅՈՁ-ԲԱՌԱՎԵՆ—Մոկայց-Միրզի ձիու անունը:

ՊԱՏ-ԿՏՐԻՃ—Վասպուրականի հայերի վոճ և—քաջ, կարիճ, ջահել:

ԱՎ—վորս:

ՋՀԵՁ—ոժիտ:

ՍՈՒՐԱՆՀԻ—սրվակ:

ՋԱՆՖԱՍ—մետաքսյա դործվածք:

ԾԱՓԱՆՅ—դյուղի անուն և:

ՖԻՆՋԱՆ—ըմպանակ:

ՃՈՂ-ՃՈՂ—ճյուղ-ճյուղ, ծամերի դիսակներ:

ՁՂՁՂՈՒՆ—զուլալ, վճիտ:

ԽՈՐՈՏ—սիրուն, գեղեցիկ:

ԱՐՈՍ—ծովային սպիտակ թռչուն:

ՋԱՎԱՀԻՐ—զանձ, ակնեղեն:

ՄԵՁԱՐ, ԴԱՍՏԱԽՈՒՆ—լապոց, բոխչա, վոր դործ էյին ածուժ բանջար քաղելիս:

ՍՈՒՍՈՒՆ—ՍՄԲՈՒՆ—ծաղիկներ են:

ՊՈՂ, ՍԻՎՏԿՈՒՆ—բանջարեղենի անուններ են:

ՀԵՎԱՐ—յերեկո, մայրամուտ:

ՋԱՆԳԻՆ—հարուստ:

ԵՐԵՐՈՒՆ—յերերուն, մուրր, չվար, տխուր:

ՆԵՃԻՐՎԱՆ—վորսորդ:

ԿԼԱԹ—խնձորի անուն և (աշնանահաս). Վասպուրականում սովորութուն կար, դեռ կիսահաս խնձորի վրա փակցնում էյին զանազան նախշուն տերեւ ունեցող բույսեր, խնձորը հասուն նալուց հետ քաջ տեղերը կարմրում էյին, իսկ փակ տեղերը մեղմ սպիտակ: Այդպիսի խնձորները տրվում կամ ուղարկվում էյին բարեկամներին կամ սիրելիներին իրեր ընծա:

ԿԱՐՈՍ—բանջարաբույս և:

ԱՆԵՂ—զգրաբի զոդ դործիք:

ՏՈՒՐԿԱ-ԳՅԱԼԻ—Մոկսի լեռնահովիտներից և, ուր ձմեռները սաստիկ բուք և լինում:

ՍԵՅԻՍ—ձիապան:

ԽՈԼԱՄ—ծառա, թիկնապահ:

ՃՁԻՐԵ—ամիրայանիստ քաղաք, վորը գտնվում և Սղերդի հարավակողմը:

ՖԵՐՄԱՆ—գրավոր հրաման, հրովարտակ:

ՍԱԼԱՄ—վոդջույն:

ՄԱԼԱԲՅԱՎԱ—ընդարձակ դաշտի անուն և: Մոկսում հնավանդ սովորութուն կար՝ այդ դաշտում հավաքվում էր հայ և քուրդ աշխատավորութունը և հանդեսներ—պարեր, ձիարշավ սարքում:

ՊԱՐԲԱՇԻ—պարագլուխ, պարն իր հետեից քաշող:

ԳՅՈԼ—լիճ:

ԿԱՐԳԱ—պսակիք, ամուսնացրու:

ԹՅՈՒՋԱՐ—վաճառական:

ԴԵՐԻԿՈ—պարերդի անուն և:

ԲԱԺ—հասակ:

ԱԼՈՒԼ—ՄԱԼՈՒԼ—տխուր-տրտում:

ՓԱՐԴԱ—վարազույր (լուսամուտներ):

ՓԱՆՋԱՐԱ—լուսամուտ:

ԳՅՈՇԿ ՈՒ ՍԱՐԱ—պալատ, ապարանք, դղյակ:

ՄԱՀԼԱՄ—սպեղանի:

ԲՐԻՆԴԱՐ—վերավոր:

ԿԱՊ—հարկահանի կապը—կալում շեղծած հացահատիկը նշանում էյին հարկահանները—տաճով, նրանից Տ-ըդը վերցնելու համար, վորպես հարկ:

ՋՈՒԲԱ—մեծ, հուժկու:

ՋԱԲ—զգրաբի այն դործիքը, վորով զարկում են անեղի լարին՝ բուրդ կամ բամբակ գդելու համար:

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Կիրակոսյան
Տեխ. խմբագիր և գեղարվեստական ձևավորող՝ Ստ. Ալթունյան
Սրբագրիչ՝ Մ. Մարտիկյան
Կոնտրոլ-սրբագրիչ՝ Յե. Տ.-Մինասյան

Գլավլիտի լիազոր՝ Վ—2027. Հրատ. 4874.

Պատվեր 336. Տիբաժ 3000

Թուղթ 72X105. Տպագր. 3 մամ.

Մեկ մամ. 51,200 նշան. Հեղինակ. 3,36 մամ.

Հանձնված է արտադրության 5 IV 1939 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 25 V 1939 թ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0348259

34662